

TRAIECTORIA CUVÂNTULUI *ȚIGAN*. O ANALIZĂ ASUPRA TRANSFORMĂRII UNUI ETNONIM (MARGINALIZANT) ÎN NUME DE FAMILIE UTILIZAT TRANSETNIC

INTRODUCERE

Articolul¹ are la bază ideea că etnonimele joacă un rol important în construcția identității, reflectând atât autoidentificarea, cât și percepțiile externe, care pot varia de la respect și admirație până la marginalizare și stigmatizare. Alegerea subiectului răspunde, totodată, necesității de a înțelege nu numai mecanismele de formare a numelor proprii, ci și felul în care acestea reflectă și conservă relații de putere, mentalități, procese sociale și evoluții culturale.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie *Țigan(u)*², antroponim provenit dintr-un etnonim utilizat secole la rând, perceput frecvent ca având o încărcătură semantică peiorativă, în funcție de contextele istoric și discursiv, fără ca această încărcătură semantică să fi fost însă constantă sau universal valabilă³.

¹ Face parte din tema de plan *O istorie antroponimică a minorităților în Oltenia. Studii de etnonimie*, desfășurată în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane din Craiova „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, al Academiei Române.

² În antroponimia românească, numele apare sub formele *Țigan* și *Țiganu*. Vocala *-u* reprezintă articolul hotărât enclitic (*-ul*), care are rolul de a individualiza și de a stabiliza termenul atunci când acesta este folosit ca nume propriu. (Pentru calitatea de sufix antroponimic a lui *-u* vezi Oancă 1996, p. 34–49).

³ Utilizarea etnonimului *țigan* nu a fost percepută mereu ca fiind peiorativă. O serie de lucrări arată că această evaluare negativă este rezultatul unor resemantizări și al unor contexte sociopolitice specifice. Donald Kenrick (2007, p. 103) subliniază faptul că „nu peste tot termenul este peiorativ”, observând că „în imaginea vest-europeană a țiganului, ideea de nomadism și de muncă independentă este predominantă”. În același sens, autorul arată că, în legislația britanică privind amenajarea teritoriului, termenul *Gypsy* „nu se referă la un grup etnic, ci la orice persoană care călătorește sau a călătorit cu o rulotă în scop economic”, în timp ce, în legislația privind relațiile rasiale, acesta este considerat „sinonim cu termenul etnic *Romany*” (p. 103–104). Diferențele de percepție sunt evidente și la nivel regional. De exemplu, în Europa de Est, Kenrick precizează că „nomadismul nu este perceput ca un sens fundamental al echivalentului cuvântului țigan în limbile est-europene”, iar stereotipurile asociate sunt adesea paradoxale, țiganii fiind considerați simultan „leneși, dar, în același timp, cei care preiau cele mai murdare munci, proști și totodată șireți” (p. 103). Aceste ambivalențe sugerează că sensurile termenului au fost construite social și istoric, nu fixate semantic în mod definitiv.

Din perspectivă etimologică, Lucian Cherata (2014) pledează pentru o recuperare a sensului inițial al termenului, derivat, potrivit cercetărilor sale, dintr-un fond sanscritic cu semnificații precum „nomad, migrator, călător, căutător”. În acest context, autorul afirmă că „denumirile derivate din termenii grecești *atsiganos* și *tsiganos*, existente în majoritatea țărilor europene, sunt considerate astăzi, în mod eronat, aproape în unanimitate drept peiorative”, iar etimologia propusă „are meritul de

Ne propunem să investigăm traiectoria acestui nume, de la statutul de apelativ (în general) marginalizant⁴, utilizat frecvent pentru a marca diferența

a elimina conotațiile negative ale termenului și de a-i restitui demnitatea istorică” (vezi <https://limbaromana.org/revista/etimologia-cuvintelor-%c8%9bigan-%c8%99i-rrom/>).

De asemenea, Petre Matei (2012, p. 37–38) atrage atenția asupra faptului că *țigan* „nu este exclusiv conotat negativ” și prezintă avantajul de a-i include „pe toți aceia care (încă) nu se consideră romi, dar care se declară ei înșiși țigani”. Chiar și atunci când este admis caracterul negativ al exonimului, acesta nu este considerat un argument suficient pentru impunerea abandonării sale, autorul remarcând faptul că și alte denumiri etnice sunt conotate negativ în percepția externă, fără a fi eliminate din uz (p. 41).

Lucian Nastasă problematizează ideea caracterului peiorativ al termenului în secolul al XIX-lea dintr-o perspectivă istorică și istoriografică, invocând faptul că autori occidentali, printre care Victor Tissot (1883) sau, mai târziu, Henriette Asséo (1994) l-au utilizat în titluri de largă circulație, fără ca mediul academic să reacționeze în vreun fel la această denumire. Mai mult, în anumite medii științifice, persistă „apetitul pentru utilizarea etnonimului țigan”, fiind invocat frecvent argumentul potrivit căruia termenul *rom* reprezintă „o construcție politică, și nu una istorică” (Nastasă 2012, p. 92).

Paul Bataillard îndemna, chiar din anul 1872, la adoptarea termenului *țigan* „care reproduce articulațiile esențiale ale celui mai răspândit nume popular al acestei rase, acel nume care, sub forme ușor diferite, este răspândit în toate regiunile Europei orientale și chiar dincolo de acestea...” (p. 38; trad. n.).

În ansamblu, există păreri potrivit cărora etnonimul *țigan* nu poate fi redus la o semnificație peiorativă univocă, ci trebuie analizat în funcție de contexte istorice, culturale, juridice și discursive distincte.

⁴ Există mai multe elemente care au contribuit la conturarea statutului de marginal al romilor.

Marginalizarea se configurează, într-o primă etapă, chiar la nivel lingvistic și simbolic, fiind vizibilă în istoria și etimologia termenului. Astfel, explicațiile etimologice ale cuvântului *țigan* reflectă atât filtrul mentalităților creștine bizantine, cât și procesele de reinterpretare culturală care au contribuit la fixarea unei diferențe stigmatizante. Lucian Cherata (2014) arată că termenul indian *at(i)-ingā-nin* (‘călător nomad’) a fost reinterpretat prin grecescul *athinganos* (‘de neatins, spurcat, impur’), reinterpretare aflată în concordanță cu opoziția pur – impur, specifică atât culturii indiene, cât și celei bizantine. Această glisare semantică a favorizat asocierea romilor cu ideea de impuritate și excludere, legitimând poziționarea lor la marginea ordinii sociale. Pe de altă parte, întâlnim și interpretări alternative care nuanțează perspectiva anterioară. Petre Matei (2012, p. 28, nota 28) menționează ipoteza potrivit căreia refuzul atingerii nu ar fi fost impus din exterior, ca formă de stigmatizare, ci ar fi reprezentat un comportament voluntar al strămoșilor romilor, care păstrau obiceiuri de origine indiană. În acest sens, termenul *athinganos* ar desemna mai degrabă o distanță asumată decât o etichetă depreciativă aplicată de societatea majoritară.

Marginalizarea lingvistică și cea simbolică se prelungesc, în planul mentalităților medievale, într-o marginalizare socială, alimentată de teama față de cei veniți din afara comunității și de respingerea modurilor de viață percepute ca deviate față de normele celor sedentari și ale ordinii creștine. Astfel, teama față de străin, exacerbată în Europa Occidentală și Centrală începând cu secolul al XIV-lea, pe fondul marilor pandemii de ciumă, a dus la reconsiderarea raporturilor cu călătorii, săracii și grupurile nomade, străinul devenind indezirabil. Marginalizarea este „în principal urmarea comportamentelor neconforme cu regulile de organizare a vieții cotidiene și cu obiceiurile unei colectivități” (Geremek 1999, p. 324).

Acceași logică a alterității se regăsește și în reprezentările legate de corporalitate. Goliciunea – „prima caracteristică a sălbaticului” (Boia 2011, p. 78) –, de exemplu, intra în contradicție cu rigoarea morală și religioasă a lumii creștine, iar faptul că țiganii își duceau „viața în păduri reprezintă

etnică și socială, până la integrarea sa în sistemul numelor de familie, răspândit dincolo de granițele minorității rome. Analiza pornește de la premisele unei duble transformări: pe de o parte, fixarea administrativă a patronimelor în epoca modernă, pe de altă parte, procesul de resemantizare sau de neutralizare, care poate apărea prin uz repetat și transmitere familială. Cu alte cuvinte, cercetarea acestui antroponim permite observarea felului în care un termen cu o conotație negativă ajunge să fie integrat treptat în sistemul oficial al numelor personale și, uneori, chiar să se detașeze de sensul său inițial.

Relevanța temei derivă din complexitatea proceselor identitare reflectate în transformarea unui apelativ cu sens depreciativ într-un nume de familie purtat astăzi de persoane aparținând unor medii⁵ etnice și confesionale diverse. Această evoluție necesită o abordare interdisciplinară, situată la intersecția dintre

forma extremă de negare a vieții sociale” (Manole 2012, p. 143). Dintre trăsăturile atribuite romilor nomazi, care îi mențin în sfera marginalului, sursele istorice menționează frecvent hoția și răspândirea molimelor (vezi Samarian 1932). Practici precum vrăjitoria sau dresura animalelor sălbatice se aflau, de asemenea, în afara normelor și valorilor lumii creștine dominante (vezi Cherata 2014), poziționându-i pe cei care le practicau la periferia ordinii sociale și religioase a epocii.

Un rol important în consolidarea marginalizării l-a jucat culoarea pielii. În imaginarul creștin medieval, negrul era asociat păcatului, iar, în credințele populare românești, diavolul și duhurile necurate sunt reprezentate la fel, ca având această culoare. Nuanța pielii a funcționat ca un stigmat atribuit din naștere, asupra căruia s-au suprapus credințe potrivit cărora trăsăturile fizice – în acest caz, pigmentul închis – ar reflecta în mod direct caracterul și valoarea morală a individului (Boia 2011, p. 161–163).

În mod simbolic, romii erau asociați și cu tătarii ori sarazinii, adversari ai lumii creștine, într-un context marcat de cruciade și de „complexul asediului” specific secolului al XIV-lea (Manole 2012, p. 145–146). Această suprapunere a stigmatului fizic peste cel moral conduce la consolidarea unei imagini colective negative, în care alteritatea etnică este interpretată prin grile religioase și morale, justificând excluderea socială și marginalizarea romilor.

În spațiul românesc, această marginalizare a fost amplificată și de statutul juridic de rob. Delia Grigore (2007, p. 27) subliniază că, „încă de la prima atestare a romilor, din 1385, termenul «ațigan», care a devenit mai târziu «țigan», desemna o stare socială, aceea de rob, nicidecum etnia”. De asemenea, meseriile „infame” (Geremek 1999, p. 334, menționa în această serie: hingher, călău, gunoier, gropar, măcelar, proxenet, dansator pe sârbă și bufon etc.) pe care le-au practicat au menținut un decalaj între aceștia și restul comunității. (În Țările Române, au existat și unele categorii „oarecum privilegiate” de romi pentru că se bucurau de o atenție mai mare din partea domniei din perspectiva meseriei pe care o practicau: aurarii și zlătarii – vezi Negoii 2025, p. 52–56). Totuși, în pofida marginalizării, romii reușesc treptat să se integreze funcțional în structurile socioeconomice locale, „umplând nișe sociale care le puteau asigura existența” (Sandu 2014, p. 13). Această integrare nu anulează însă stigmatul, ci îl fixează într-o poziție inferioară în ierarhia socială.

În ansamblu, aceste perspective converg spre ideea că marginalitatea romilor nu este rezultatul unei singure cauze, ci al suprapunerii mai multor factori – religioși, simbolici, sociali și juridici –, care au contribuit la construirea unei imagini de alteritate persistentă, cristalizată în termenul *țigan* și în statutul social asociat acestuia.

⁵ În timp, antroponimul *Țigan(u)* a căpătat un caracter transetnic, similar cu identitatea romă, care a fost definită ca fiind una „transnațională” (Gheorghe, Acton 2001, p. 54–70). În context contemporan, romii se afirmă ca națiune „nonteritorială” sau, în termenii lui Zoltán Bárány (2002, p. 205), ca un „grup etnonațional nonteritorial”, formulă care surprinde specificul unei identități colective construite dincolo de granițele statale.

onomastică, istorie socială și antropologie, capabilă să surprindă atât dimensiunea lingvistică a numelui, cât și rolurile sale sociale și simbolice.

Indiferent de încărcătura semantică pe care apelativul o avea în momentul investiției sale cu funcție de supranume (și, ulterior, de nume de familie) – se referea fie la etnie, fie la statutul social sau la ambele –, etnonimul dobândește funcție denominativă, menită să individualizeze o persoană în cadrul unui grup. În practica onomastică tradițională, recursul la etnonime sau la nume de meserii și funcții a fost frecvent, acestea oferind o identificare stabilă și relativ lipsită de subiectivitatea poreclelor bazate, de pildă, pe trăsături fizice sau psihice. Din această perspectivă, utilizarea etnonimului *țigan* răspunde aceluiași scop primar de identificare nominală ca și alte tipuri de denotații.

Totuși, dincolo de acest caracter aparent neutru și fix al antroponimului, numele păstrează și urmele unor mecanisme istorice de etichetare, reflectând marginalizarea de lungă durată a comunităților rome. Patronimul *Țigan(u)* devine, astfel, un caz relevant pentru analiza modului în care numele proprii pot funcționa simultan ca instrumente de identificare, ca depozit al memoriei marginalizării sociale și, în anumite contexte, ca elemente de resemantizare sau de neutralizare semantică.

Actualitatea temei este accentuată de contextul contemporan⁶, în care identitățile sunt intens dezbătute și reevaluate din perspectiva respectului, a diversității culturale și a responsabilității discursive. În statele europene, inclusiv în România, discuțiile privind drepturile minorităților, combaterea discriminării și utilizarea etnonimelor „sensibile” au fost/sunt frecvente și adesea divergente. În această conjunctură, investigarea unui nume propriu provenit dintr-un apelativ marcat social contribuie la o mai bună înțelegere a raportului dintre limbaj, memorie colectivă și dinamici sociale, evidențiind modul în care formele lingvistice pot perpetua, dar și estompa traume sociale și istorice.

Prin îmbinarea perspectivei onomastice cu abordarea istoriei sociale și a antropologiei culturale, articolul își propune să ofere o analiză antroponimică a unui caz particular, dar și un cadru mai larg de reflecție asupra modului în care

⁶ La nivelul Uniunii Europene, au fost elaborate cadre strategice menite să combată discriminarea romilor și să promoveze incluziunea acestora în societățile majoritare. Aceste politici vizează domenii esențiale, precum accesul la educație și la piața muncii, reducerea sărăciei, îmbunătățirea serviciilor medicale, prevenirea și sancționarea hărțuirii și a violenței motivate de ură (<https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200918STO87401/discriminarea-romilor-in-ce-consta-si-cum-raspunde-ue>, accesat la 21.01.2026). Abordarea europeană pornește de la recunoașterea caracterului structural al excluziunii romilor și de la necesitatea unor intervenții integrate, care să combine măsuri sociale, educaționale și juridice.

În același cadru, statele membre au fost încurajate să elaboreze strategii naționale adaptate contextelor locale. România a adoptat, la rândul său, o strategie națională dedicată incluziunii cetățenilor romi, prin care se urmărește reducerea disparităților sociale și combaterea discriminării instituționale (<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/255081>, accesat la 21.01.2026). Cu toate acestea, persistența stereotipurilor, a stigmatizării simbolice și a formelor subtile de excludere indică faptul că politicile publice, deși necesare, nu sunt suficiente în absența unei reflecții critice asupra limbajului, memoriei colective și mecanismelor culturale care perpetuează marginalizarea.

limbajul și identitatea se intersectează, uneori tensionat, în istoria socială românească (și nu numai aici). Traectoria numelui *Țigan(u)* ilustrează modul în care identitățile pot fi construite, impuse, asumate sau contestate în strânsă relație cu mediul social.

Subiectul abordat are, prin urmare, o motivație dublă – științifică și etică – și se fundamentează pe convingerea că antroponimia, dincolo de caracterul ei specific, reflectă fidel procese sociale, istorice și culturale. Cercetarea numelui *Țigan(u)* relevă această dimensiune complexă. Provenit dintr-un apelativ etnic (folosit uneori într-un registru stigmatizant), el a devenit, în timp, un antroponim stabil, transmis ereditar, purtat astăzi, după cum menționam, de persoane de etnii diferite. Această transformare dă naștere câtorva întrebări: Cum poate un termen cu conotații negative să fie absorbit în sistemul onomastic și acceptat ca nume propriu?, Ce procese socioculturale și lingvistice stau la baza acestei transformări?, În ce mod biografiile individuale se suprapun cu evoluția semantică a unui cuvânt cu o astfel de istorie? Răspunsurile, pe rând.

Primo. Multe dintre apelativele cu valoare etnică sau socială negativă⁷ au fost convertite în supranume și, ulterior, în nume de familie, în special în acte administrative (recensăminte, conșcripții fiscale, matricole militare etc.), în care identificarea persoanelor se baza pe trăsături percepute ca distinctive. În principiu, în lipsa unor nume fixe, atribuirea unui apelativ precum *țiganul* reflecta o practică de nominalizare impusă din exterior, în care autoritățile înregistrau indivizii pe baza statutului perceput, nu a autodenunțului.

Secundo. Transformarea unui etnonim în nume propriu presupune un proces în care sensul original (în cazul nostru, etnic și, uneori, și peiorativ) se estompează în timp (de la o generație la alta), acesta devenind un simplu marker identitar (Teiuș 1967, p. 513–516; Felecan 2024, p. 199–207). În plus, articularea cu articolul enclitic *-u* în *Țiganu* are dublă funcție: de individualizare, dar și de a conferi stabilitate onomastică cuvântului. De asemenea, intervenția aparatului administrativ în stabilirea și oficializarea patronimelor a contribuit la fixarea formelor *Țigan*, *Țiganu* ca nume transmise ereditar, indiferent de percepția inițială asupra cuvântului.

Tertio. Biografiile purtătorilor acestui nume se intersectează cu semantica termenului *țigan* într-un mod adesea ambiguu⁸: pentru unii, *Țigan(u)* poate reprezenta

⁷ Se mai pot afla în această situație: *jidov* (folosit inițial ca etnonim pentru evrei, dar încărcat apoi cu sensuri negative), *turc* și *tătar* (utilizate adesea cu sens peiorativ, asociate alterității religioase și pericolului militar).

⁸ Literatura de specialitate evidențiază faptul că identitatea romilor poate fi înțeleasă doar ca un spectru de poziționări variabile față de etnonimul *țigan*, în funcție de contextul social, de experiențele individuale și de strategiile de adaptare sau afirmare. Dialogul dintre Nicolae Gheorghe și Iulius Rostas subliniază această diversitate a raportărilor identitare, contrazicând perspectiva potrivit căreia emanciparea ar presupune, în mod necesar, abandonarea identității asociate termenului *țigan*. Dimpotrivă, „unii romi nu au nevoie să se emancipeze de identitatea lor de țigan [...] pentru că aleg să fie, pentru că își doresc acest lucru”, identitatea devenind, în anumite situații, o resursă simbolică și economică (Gheorghe 2015, p. 54). Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie muzicienii sau artiștii tradiționali, pentru care identitatea de *țigan* funcționează ca un veritabil brand profesional. În aceste cazuri, etnonimul nu este perceput ca stigmat, ci ca marcă de recunoaștere publică, fără de care succesul (social și economic) ar fi dificil de atins. Așa cum remarcă Nicolae Gheorghe, pentru aceștia „a fi țigan este un fel de marcă profesională” (*ibidem*).

o amprentă a marginalizării istorice și sociale, pentru alții, o simplă moștenire fără rezonanță etnică sau identitară. Pot exista și cazuri în care asumarea numelui devine o formă de revendicare simbolică a identității. Aceste suprapuneri între numele din acte și parcursul biografic reflectă tensiunile dintre desemnare externă și identificare internă, dintre stigmat și afirmare identitară.

Din punct de vedere metodologic, cercetarea adoptă o abordare interdisciplinară (fundamentată pe analiza bibliografiei⁹ de specialitate), menită să

Această perspectivă este nuanțată de analiza lui Iulius Rostas, care propune o tipologie a romilor în funcție de gradul de internalizare a identității stigmatizante și de reacțiile generate de aceasta. Rostas identifică, pe de o parte, romi care resping identitatea de țigan și aleg disocierea etnică, uneori până la negarea originii, proces asociat urbanizării și mobilității sociale, pe care autorul îl descrie drept o formă de „emancipare prin atomizare”. Pe de altă parte, există romi care își asumă confruntarea cu stigmatul și încearcă să îl rescrie prin activism civic și redefinire identitară, activismul devenind „o formă de terapie” identitară (Rostas 2012, p. 223). Între aceste extreme, se situează multiple poziții intermediare: grupuri care acceptă identitatea de țigan ca etichetă impusă; comunități tradiționale care folosesc selectiv această identitate în strategii de supraviețuire economică; categorii pentru care identitatea de țigan oferă un statut social indispensabil relaționării cu majorității. Menționează, de asemenea, cazul lăutarilor pentru care „identitatea și marca de țigan reprezintă un brand”, iar „emanciparea nu își are rostul” (Rostas 2012, p. 224), întrucât succesul lor depinde tocmai de menținerea acestei asocieri simbolice.

Prin urmare, identitatea romă se configurează nu ca un dat fix, ci ca un câmp de tensiuni între marginalizare și asumare. Acceptarea sau respingerea etnonimului țigan trebuie înțeleasă contextual, ca parte a unor strategii identitare diferențiate, în care emanciparea nu are o formă unică, iar renunțarea la o etichetă stigmatizantă nu este întotdeauna nici posibilă, nici dezirabilă.

Această diversitate a raportărilor la etnonimul țigan se reflectă direct în plan onomastic. Patronimul Țigan(u), rezultat al transformării unui apelativ etnic într-un nume propriu, nu poate fi interpretat exclusiv nici ca expresie a marginalizării, dar nici ca desemnare total neutră. El concentrează tensiunea dintre etichetare externă și asumare internă, dintre marginalizare și resemantizare. În funcție de contextul istoric al fixării sale, numele a putut funcționa atât ca marcator al alterității impuse, cât și ca identitate acceptată.

⁹ Bibliografia referitoare la această etnie este extrem de vastă. În literatura de specialitate occidentală, preocupările timpurii pentru studiul romilor sunt ilustrate de lucrări clasice, precum cele ale lui Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann 1783, Alexandre G. Paspatis 1870, Paul Bataillard 1872, Charles G. Leland 1882, I. H. Schwicker 1883 etc. Acestea sunt continuate, în secolul al XX-lea, de cercetări cu orientare antropologică, sociologică și istorică, precum cele semnate de Eugène Pitard 1932, Jean-Pierre Liégeois 1985, Ian Hancock 1994, Angus Fraser 1998, Ben Fowkes 2002, David Mayall 2004, precum și volume colective dedicate etnicității și naționalismului în Europa Central-Estică și în Balcani (printre acestea: Thanasis D. Sfikas și Christopher Williams 1999 etc.).

În spațiul românesc, cercetările asupra romilor au o tradiție, de asemenea, îndelungată, începând cu studii de sfârșit de secol XIX și început de secol XX, precum cele ale lui Michail T. Stătescu 1884, Dimitrie Dan 1892, Octav Lecca 1898 sau Mihail Kogălniceanu (vezi Kogălniceanu 1900). Acestea sunt urmate de contribuții esențiale pentru istoria socială și juridică a romilor, precum G. Potra 1939, Ion Chelcea 1944, B.Th. Scurtulencu 1959 etc.

După 1990, interesul pentru problematica romă cunoaște o amplificare semnificativă, atât din perspectivă istorică, cât și sociologică și politică. Pot fi menționate lucrări de referință, precum Cătălin Zamfir și Elena Zamfir 1998, Gh. Sarău 1998, Corneliu Tamaș 2001, Vasile Burtea 2002, M. Sandu 2005, precum și volume colective dedicate minorităților etnice din România (Achim Venera și Achim Viorel 2010). Un loc important îl ocupă și culegerile de documente și bibliografiile specializate, care facilitează accesul la surse primare și secundare: Lucian Nastasă și Andrea Varga 2001, Petre Petcuț

surprindă nu doar evoluția apelativului *țigan* în procesul transformării sale în nume propriu, ci și contextul istoric, social și cultural care a favorizat transformarea lui din apelativ etnic într-un element de identitate personală. În acest sens, demersul urmărește:

1. Investigarea etnonimului din perspectiva filiației sale istorice și a valorilor semantice;

2. Prezentarea cadrului istorico-documentar prin consultarea documentelor de arhivă și a unor catagrafii¹⁰ în care apar atât etnonimul *țigan*, cât și antroponimul omonim și derivatele sale (*Țigănescu*, *Țigănilă* etc.), ceea ce permite urmărirea apariției și fixării acestuia ca nume.

3. Analiza onomastică – vizează ipostazele termenului (apelativ denominativ, supranume, antroponim), precum și structurile denominative în care acesta apare (nume simple, formule populare de denotație, nume sufixate).

4. *Țigan(u)* în raport cu alte antroponime etnice, neutralizare semantică și adaptare onomastică.

ORIGINEA ȘI SENSUL ETNONIMULUI ȚIGAN: PERSPECTIVE ISTORICE ȘI SEMANTICE

Multiplele aspecte ale existenței țiganilor au constituit, de-a lungul timpului, subiecte de dezbatere și controversă la nivel internațional, nu doar în spațiile naționale în care această populație s-a stabilit. Numeroși cercetători s-au exprimat asupra locului de proveniență (India sau Egipt)¹¹, asupra cauzelor¹² și contextului

2009, bibliografia realizată de Gh. Sarău 2010. De asemenea, repertorii bibliografice recente, care includ lucrări apărute după anul 2000 (<https://www.scribd.com/document/380943598/bibliografii-romi>) sau între 1900–1945 (<https://www.scribd.com/document/702639339/bibliografie-romi>), sunt disponibile online la adresele menționate.

Dincolo de studiile academice propriu-zise, informații relevante despre romi se găsesc și în culegeri de documente, memorii, discursuri politice, fonduri arhivistice, legislație, iconografie, relatări de călătorie, literatură și folclor, articole și studii, ceea ce confirmă caracterul profund interdisciplinar al cercetării dedicate acestei comunități și bogăția surselor disponibile pentru analiza istorică, socială și culturală a romilor. În prezent, pe fondul eforturilor explicite de incluziune a romilor în societățile majoritare și de combatere a discriminării, cercetările asupra acestei minorități s-au intensificat atât în România, cât și în spațiul internațional, fiind dublate de elaborarea unor politici publice și a unui cadru legislativ specific la nivelul Uniunii Europene, care susține egalitatea de șanse, protecția drepturilor și integrarea socială a populațiilor rome.

¹⁰ Catagrafiile/recensămintele au fost valorificate în cercetarea antroponimiei istorice și în alte țări, ele oferind informații valoroase despre procesele de asimilare, identificare etnică și mobilitate socială. Un exemplu îl constituie studiul realizat de Juan F. Gamella, Antonio Gómez Alfaro și Juan Pérez Pérez (2014, p. 147–164), care analizează mecanismele onomastice de integrare a romilor în Spania, pornind de la un recensământ de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

¹¹ La sfârșitul secolului al XVIII-lea, cercetările lingvistice au arătat că limba țiganilor prezintă asemănări evidente cu unele dialecte indiene. Această idee a fost făcută cunoscută mai ales de către istoricul german Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann (1783). Demersul său a condus la formularea ideii unei origini comune, de natură indiană, pentru grupuri până atunci percepute ca fiind eterogene.

migrației, a rutelor urmate spre Europa, precum și asupra perioadei¹³ și etapelor instalării în spațiul european și balcanic. Nu au lipsit nici teoriile fanteziste¹⁴ privind descendența acestora.

Anterior acestei descoperiri, se considera, în mod eronat, că romii ar proveni din Egipt. Apariția lor în Europa „corespunde cu punctul culminant al religiei creștine, catolice, când totul era cercetat și explicat în conformitate cu dogmele bisericii” (Potra 1939, p. 8). În acest context, faptul că romii erau păgâni a dus la clasificarea lor „printre cei însuflați cu duhuri necurate și vrăjitorii suprafirești” (*ibidem*, p. 9), ceea ce a atras numeroase persecuții. Această percepție era asociată cu ideea originii egiptene, întrucât „în timpul și mai ales către sfârșitul Imperiului Roman, vrăjitorii erau recrutați exclusiv dintre egipteni” (*ibidem*). De aceste presupuse „abilități” ar fi profitat și împăratul Constantin al IX-lea Monomahul, care, deranjat de animalele de pradă ce îi devastau vânatul din parcul imperial Philopation din Constantinopol, ar fi cerut ajutorul romilor (Fraser 2010, p. 52; vezi și Sandu 2014, p. 27, nota 22).

În ceea ce privește Europa Occidentală, există teorii potrivit cărora romii s-ar fi stabilit inițial într-o regiune cunoscută sub numele de „Micul Egipt”, situată în Grecia actuală, de unde derivă și termenul *gypsy*. Potrivit unor surse, romii s-ar fi prezentat drept pelerini, strategie adoptată în contextul contactelor cu creștinii aflați în drum spre Pământul Sfânt. De altfel, „Micul Egipt”, menționat începând din 1418 ca țară de origine a romilor, își trăgea numele de la satul țigănesc Gyppe, situat lângă Modon, în Peloponez. Confuzia dintre această regiune și Egiptul propriu-zis a dus la consacrarea termenilor „egipteni”, „gypsi”, „gitani” sau „egipter”, utilizați până astăzi pentru a-i desemna pe romi (Sosirea în Europa, <https://rm.coe.int/sosirea-in-europa-fise-de-informare-despre-istoria-romilor/16808b190d>, accesat la 26.01.2026).

¹² Ascensiunea Islamului, urmată de prăbușirea Imperiului Persan și de declinul Imperiului Bizantin, a generat ample deplasări de populații dinspre Orient către Europa, printre grupurile etnice afectate de aceste transformări numărându-se și romii (Ionescu 2001, *apud* Duminică 2014, p. 139). În acest context istoric, marcat de instabilitate politică și presiuni militare, invazia musulmană în India a constituit un moment decisiv pentru strămoșii romilor, determinându-i să părăsească teritoriile de origine și să pornească pe un drum al migrației îndelungate. Potrivit unor interpretări, la aproximativ un an după declanșarea invaziei, în jurul anului 1002, aceștia s-ar fi refugiat spre continentul european (Grigore 2002, vezi și Duminică 2014, p. 139). „Privită în ansamblul ei, această mișcare de populație poate fi separată în două etape. O primă etapă corespunde unei deplasări forțate a unui grup de indieni, în postura de prizonieri/sclavi ai turcilor, din India și până în Estul Asiei Mici. A doua etapă, ce a fost posibilă ca urmare a decăderii Sultanatului de Rum și a eliberării din sclavie, este o migrație voluntară a unui grup etnic distinct, din Asia Mică către Europa” (Petcuț 2015, p. 32).

¹³ Problema apariției țiganilor în Europa a constituit un subiect controversat în istoriografie, fără a se ajunge la un consens deplin. Unii istorici au considerat că prezența lor în Imperiul Bizantin poate fi plasată în secolul al XI-lea, în contextul în care bizantinii ar fi adus, din Siria, mai multe mii de robi (Potra 1939, p. 17). Traseul migrației lor din India către Europa a fost reconstituit în principal cu ajutorul filologiei comparate, care a identificat în limba romani influențe persane, armenesti, turcești și grecești, indicând etapele succesive ale deplasării (*ibidem*, p. 18).

În prezent, literatura de specialitate acceptă aproape unanim că prima mențiune documentară a țiganilor apare sub denumirea de *atsincani*, variantă georgiană a termenului grecesc *athinganoi*, utilizat de bizantini pentru a-i desemna (Cherata 2014). Această mențiune se găsește într-un manuscris hagiografic redactat în limba gruzină, datat 1068 d.H., aparținând unui călugăr georgian de la Mănăstirea Iviron, de pe Muntele Athos. Textul consemnează faptul că, în anul 1054 d.H., în timpul domniei împăratului Constantin al IX-lea Monomahul, un număr important de *athinganoi* ar fi sosit la Constantinopol din Asia Mică (*ibidem*).

O nouă referire la *athinganoi*, cu legătură certă cu populația romă, apare în secolul al XII-lea, într-un comentariu al lui Teodor Balsamon la canonul LXI al Conciliului de la Trullo. În acest context, sunt menționate anumite practici interzise credincioșilor – expunerea publică de urși sau

De asemenea, idiomul vorbit a fost un element central în aceste dispute, fiind invocat atât ca argument pentru stabilirea originii, cât și pentru delimitarea identitară. Nu în ultimul rând, însăși denumirea¹⁵ etniei a generat controverse

șerpi, ghicitul și practicile magice –, iar printre cei asociați cu astfel de activități sunt amintiți, în mod repetat, *athinganoi* (Fraser 2010, p. 52).

În ceea ce privește răspândirea romilor în Europa, George Potra (1939, p. 17–25) analizează pe larg această problematică în capitolul *Când au venit și răspândirea lor în Europa*, subliniind caracterul gradual și neuniform al prezenței lor pe continent.

Nu există consens nici în privința apariției ȝiganilor în spațiul românesc. O parte a cercetătorilor consideră că prezența lor ar fi fost determinată de invazia mongolă din anii 1239–1241, romii fiind percepuți drept o „moștenire tătară”, inclusiv în ceea ce privește statutul lor social de robi (Iorga 1930, p. 22–23). O ipoteză similară este susținută și de Viorel Achim (1998, p. 22), care sugerează o posibilă filiație tătară, în timp ce alți autori subliniază caracterul incert al acestui episod. Lipsa unor informații clare este remarcată și de către Dimitrie Cantemir (2003, p. 168), care observa că: „De unde și când a venit acest neam în Moldova? Nu știu nici ei înșiși și nici nu se găsește nimic despre dânșii în cronicile noastre”, adăugând totodată observații de ordin lingvistic privind unitatea graiului și prezența unor elemente grecești și persane. Mihail Kogălniceanu (1900, p. 6–7) dădea ca certă prezența romilor în anul al 17-lea al domniei lui Alexandru cel Bun, când „câteva cete au venit în Moldova, în Ungaria și în Germania, pe la Marea Neagră”. Însă, există probe care certifică prezența lor în Europa mult mai devreme: „... la 1250, pe vremea lui Bela II, regele Ungariei, era o națiune care se chema *Gingari* sau *Cingari*” ceea ce „ne dovedește că din timpuri vechi erau în Europa triburi de tip indian și deci epoca migrațiunii lor în Europa va rămâne totdeauna o enigmă”. Pentru o trecere în revistă a diversității ipotezelor referitoare la originea ȝiganilor și la etapele migrației lor către Europa, vezi și Gonța (2011, p. 314–316). În acest context al interpretărilor divergente, a fost vehiculată inclusiv ideea unui „amestec de rase”. Sintetizând opiniile formulate înainte de clarificările aduse de cercetarea lingvistică, Martin Block observa că pe baza impresiilor oferite de acest popor, s-ar fi putut presupune origini diferite: „la Egipt ar trebui să ne gândim văzând proporțiile impozante ale pieptului la femeia ȝigancă; asemănarea în destinele seculare ar vorbi de o origine iudaică; aspectul exterior, felul apariției ar viza pe tătari = mongoli. Aceasta ar fi dus adevăr la oarecari convingeri dacă ȝiganii nu ar fi avut idiomul lor particular” (Block 1936, p. 37, *apud* Gonța 2011, p. 316).

¹⁴ S-a afirmat că ar descinde din Ham, fiul lui Noe, din preoții zeiței Isis sau chiar că ar fi supraviețuitorii miticului regat scufundat al Atlantidei (Kenrick 1998, p. 7). Alte legende susțin că romii ar fi urmașii lui Adam și ai unei ipotetice prime soții a acestuia, anterioară Evei. Din această cauză, ei nu ar fi purtători ai păcatului original, fiind scutiți de pedepsele divine, inclusiv de obligația muncii fizice (Olaru 2013). O altă variantă evocă o genealogie mitică și un spațiu de origine idealizat: „Aveam un împărat mare, un Rom. El era prințul nostru. Era padișahul nostru. Romii locuiau pe atunci cu toții laolaltă într-o țară, într-un vilaiet bun. Numele acestui vilaiet era Sindh. Aceasta era o țară curată (frumoasă). Numele împăratului nostru era Maramengro Dev. El mai avea doi frați: Romano și Singan. Toate bune și frumoase, dar se întâmplă un mare război. Musulmanii l-au făcut. Soldații au distrus țara romilor. Au pârjolit pământul. Toți romii au fugit din țara lor. Cei trei frați și-au purtat oamenii pe drumuri îndepărtate. Unii au mers în Arabia, unii în Armenia și alții în Bizanț. În acele țări (ținuturi) au devenit săraci” (Sarău 1998, p. 13–14).

¹⁵ Termenul *ȝigan* este cel mai cunoscut și mai frecvent utilizat în spațiul românesc, fiind atestat constant în documente. O explicație a acestui fapt ar fi că „în urma lungii șederi în spațiul grecesc, ei au primit și asimilat denumirea de *ȝigani/aȝigani*, pe care au transmis-o apoi în Europa” (Petcuț 2015, p. 24). De asemenea, modul de viață al vătrașilor „a fost mai aproape de cel al familiei țărănești decât al grupurilor seminomade. Pierderea limbii romani de către o importantă parte a vătrașilor este în legătură directă cu prevalarea termenului *ȝigan* în detrimentul celui de *rom*. Vorbirea exclusivă a limbii române peste tot, în relațiile ȝiganului cu statul și societatea în care se afla, a dus la

(*țigan* versus *rom*), reflectând diferențe de perspectivă între abordările istorice, lingvistice și sociopolitice, precum și tensiunea dintre exoetnonimele tradiționale și opțiunile identitare asumate în epoca contemporană.

În ceea ce privește proveniența și sensul apelativului *țigan*, majoritatea cercetărilor converg către ideea că acesta are la bază cuvântul grec bizantin *athinganoi* (ἀθίγγανοι), care desemna o sectă religioasă de origine asiatică, considerată eretică și marginală, al cărei nume însemna „de neatins” sau „cei care nu trebuie atinși”. Sub forma *ațigan(i)*, cuvântul este întâlnit și în multe documente românești de arhivă. Chiar prima lui atestare, de la 1385, din Țara Românească, are această formă: *къ се(м) потеръжда(м)... и щиган м челѣди* (Bolocan 1981, p. 242). Însă împrumutul nu s-a făcut direct din limba greacă, pentru că nu am luat apelativul „direct de la greci, ci prin filieră slavă, bulgară sau sârbă, deoarece numirea de *ațigan* se găsește în vechile noastre documente care au fost scrise în limba slavă” (Potra 1939, p. 14). Lingvistul Lazăr Șăineanu (1929, p. 742), opta și el pentru originea slavă a termenului – *țiganinū*.

Originea apelativelor *țigan* și *rom* a fost pe larg studiată și de către Lucian Cherata (2014), care, în urma analizei celor doi termeni, semnală faptul că „ipoteza originii sanskrite a cuvintelor *ațigan* și *țigan*, cu semnificațiile «nomad, migrator, călător, căutător», este mai legată de istoria acestei etnii și susținută de o logică suficient de coerentă a datelor istorice cunoscute până în prezent în domeniu”, iar această etimologie „are meritul de a elimina conotațiile negative ale termenului și de a-i restitui demnitatea istorică” (*ibidem*).

pierderea completă a celui de-al doilea (*rom*)” (*ibidem*). În aceste condiții, termenul *țigan* a circulat atât în interiorul comunității, cât și în relația cu societatea din jur.

Instituționalizarea sclaviei în cazul populației rome din cele două principate românești a determinat o confuzie structurală între statutul etnic și cel juridic, astfel încât termenul *țigan* a ajuns să desemneze condiția de rob, indiferent de apartenența acestuia la domeniul domnesc, bisericesc sau boieresc. Lucrul acesta a fost acceptat chiar de către cei vizați „în pofida încărcăturii lui negative” (*ibidem*, p. 25). Conotațiile peiorative ale apelativului au fost observate și de călătorii străini. Printre aceștia, diplomatul britanic William Wilkinson remarcă în primele decenii ale secolului al XIX-lea că epitetul de *țigan* era resimțit ca fiind mai jignitor „decât acela de hoț sau oricare altul echivalent” (Wilkinson 2004, p. 655).

Înlocuirea termenului *țigan* cu *rom* datează din Evul Mediu și este pusă în legătură cu spațiul grecesc și otoman, acolo unde circulau mai multe denumiri apropiate semantic și formal: *Romaioi*, *Rumi*, *Romanioles* (Petcuț 2015, p. 26). În plus, *țigan* nu are nicio semnificație în limba romani, fiind un exonym, în timp ce *rom* are sensul de „bărbat, soț” și funcționează ca endonym autentic.

Diferențele de autodenumire se explică și prin dispersia timpurie a grupurilor rome: cei care au părăsit mai devreme spațiul grecesc au dus cu ei denumirea de *țigani*, în timp ce grupurile rămase mai mult timp sub influență grecească „se autodenumesc rromi și refuză a fi numiți țigani”, fapt ce poate marca „un început de conștiință etnică” (Petcuț 2015, p. 27). Autodenumirea *rom* este consemnată de către Michail T. Stătescu (1884, p. 12), dar și de alți lingviști care explică circulația termenului *rom* exclusiv în cadrul limbii romani, prin faptul că această limbă a circulat „fără excepție în interiorul grupurilor de rromi. Primind denumirea de țigani în limba greacă, limbă cu o largă circulație în sud-estul Europei, aceasta s-a transmis fără nicio problemă în celelalte arii lingvistice vehiculare. Eticheta pusă de greci (*athinganos*) a fost preluată și dusă mai departe de «țigani» și nonțigani în limbile de circulație de la aceea vreme” (Petcuț 2015, p. 28).

Alte etimologii îl asociază cu o populație indiană cunoscută sub numele de *cingar/cengar* (Cherata 1999, p. 17), în timp ce ipoteza potrivit căreia etnonimul *țigan* ar proveni din turca veche – *Çigan, Çingene*, cu sensul de ‘sărman’ sau ‘nefericit’ (Cossée 2010, p. 167), este de dată mai recentă.

În timp, termenul a fost preluat în mai multe limbi¹⁶, desemnând grupurile de populație de origine indiană, migratoare, care au ajuns în zona Balcanilor începând cu secolele al IX-lea – al XII-lea. Literatura de specialitate subliniază constant caracterul excepțional al etnonimiei romilor, această populație beneficiind, probabil, de una dintre cele mai variate denumiri din istoria europeană și eurasiatică. Diversitatea apelativelor atribuite romilor se explică prin larga lor răspândire geografică, prin contactul cu numeroase popoare, care i-au desemnat în funcție de impresia inițială pe care au lăsat-o – presupusa zonă de origine, ocupațiile, statutul social, culoarea pielii sau alte trăsături considerate definitorii. Astfel, romii au fost cunoscuți sub o varietate de denumiri: la afgani erau numiți *djati* (*Zott* > *Djati* ‘persoană de proveniență hindusă’); la albanezi: *evgjit* (*Evgjit* ‘egiptean’); la arabi: *nawari* (*Nawar* ‘comerciant’); la armeni: *boşa* (*Boşa* ‘vagabond’); la azeri: *karaci* (*Karaci* > *Qara* ‘negru’); la egipteni: *halebi* (*Haleb* ‘persoană originară din orașul Aleppo, situat în nordul Siriei’); la englezi: *gypsy* (*Egyptian* > *Gypsy* ‘egiptean’); la evrei: *ha-tso’anim* (*Tso’anim* ‘persoană originară din provincia Tanis a Egiptului antic’); la finlandezi: *mustalainen* (*Mustalainen* ‘negru’); la francezi: *bohémien* (*Bohémien* ‘locuitor din Bohemia’); la greci: *Γύφτος* (*Αιγύπτιος* > *Γύφτος* ‘egiptean’); la uzbeki: *luli* (*Kabuli* > *Kauli* > *Luli* ‘actor ambulant de stradă originar din orașul Kabul’); la macedoneni: *ghiftu* (*Ghiftu* ‘persoană care se supraalimentează’); la mauri: *haram* (*Haram* ‘persoană fără stăpân’); la olandezi: *heyden* (*Heyden* ‘păgân’); la perși: *zinger* (*Zinger* ‘șelar’); la scoțieni: *tinker* (*Tinker* ‘căldărar’); la sirieni: *ghurbat* (*Ghurbat* ‘persoană izolată’); la spanioli: *gitan* (*Egiptanos* > *Gitan* ‘egiptean’); la suedezi: *tattar* (*Tattar* ‘tătar’); la tadji: *djugh* (*Djug* ‘cerșetor’) (Potra 1939, p. 14–15; Duminică 2003, p. 170–176; Duminică 2014, p. 139–140).

¹⁶ Despre denumirile țiganilor în Europa Occidentală vorbea și Lucian Nastasă (2012, p. 94–95), care arată că de la *egipteni* (*egyptiens*) au derivat „*gympsies* în Anglia și *gitanos* în Spania, în vreme ce, în Franța erau denumiți prin termenul de *bohémiens*, dar mai apoi și prin *gitans*, *manouches*, *romanichels*, *sintis* sau *tsiganes* (tzigane); în Italia îi întâlnim sub etnonimul *zincalis* sau *zingaras*, în spațiul germanofon fiind menționați ca *Ziegeuner*, *Zigeuner*, *Zingeiner*, *Zügeuner* etc.”. Acestor etnonime li se adaugă altele, provenite fie din latinescul *cingari* (zingari, cigani, cingai, zingeneri), fie din grecescul *attigani*, termen care a stat, de altfel, la baza unor controverse denominaționale persistente privind menținerea sau abandonarea sa ca etnonim oficial (*ibidem*).

Diversitatea denumirilor nu ține doar de limbaj, ci spune multe despre poziția nesigură și adesea marginală pe care romii au avut-o în societățile europene. Trecerea de la nume date din exterior, de multe ori impuse, la încercările recente de afirmare a termenului *rom*, promovat pe plan internațional după anii 1990 ca denumire „corectă” a unui popor transnațional, arată tensiunea dintre felul în care romii au fost etichetați de-a lungul istoriei și eforturile actuale de redefinire și asumare a propriei identități.

Inclusiv limba lor „cunoaște mai multe denumiri în funcție de țară sau de comunitatea majoritară cu care a intrat în contact; printre cele mai frecvente, se pot aminti *romay language*, *gypsy* (*gipsy*), *romaneș*, *romani* ș.a.” (Felecan 2011, p. 58).

Cu toate acestea, cel mai răspândit apelativ etnonimic utilizat de majoritatea popoarelor europene rămâne *țigan*: *цыган* (rusă), *zingari* (italiană), *zigeuner* (germană), *çingene* (turcă), *cigányok* (maghiară), *ciganin* (sârbă), *cygan* (poloneză), *čigonas* (lituaniană), *tzigane* (franceză) (*ibidem*). Semnificațiile avansate cu privire la originea acestui termen, asociate ideii de „persoană intangibilă/de neatins”, conduc către percepțiile comunităților creștine medievale asupra unor grupuri considerate eretice sau impure, aflate în contact direct cu societățile majoritare. Deși termenul *țigan* nu există în limba romani, el a fost consacrat în documentele istorice și în tradițiile administrative europene, motiv pentru care continuă să fie utilizat în cercetarea istorică, în acord cu sursele originare, care nu atestă documentar endonimul *rom*.

În Evul Mediu, în spațiul românesc, aparițiile documentare ale apelativului sunt frecvent corelate cu statutul juridic de rob, ceea ce relevă o utilizare preponderent juridico-socială, poate mai mult decât una etnică. Astfel, sensul inițial de etnonim a ajuns să fie dublat de o valoare socială depreciativă, desemnând o populație percepută ca străină, nomadă, marginalizată și asociată cu anumite ocupații meșteșugărești și cu un statut inferior în cadrul comunității. Importanța semantică a cuvântului *țigan* nu poate fi desprinsă de dinamica relațiilor de putere și de mecanismele de excludere socială. Termenul a funcționat, după cum menționam, ca o etichetă impusă din exterior, reflectând percepția majoritarilor.

În epoca modernă, numirea oficială a persoanelor a fost reglementată în mod sistematic. În acest context, termenul *țigan* a fost fixat ca nume de familie, fie în mod impus de autorități, fie ca rezultat al unei tradiții orale preexistente. Astfel, asistăm la un proces de transformare a unui apelativ cu încărcătură peiorativă într-un antroponim oficial, transmis ereditar, treptat și în afara comunității rome.

Această dublă valență a termenului, pe de o parte, stigmat etnic și social, pe de altă parte, nume propriu oficial, oferă un cadru favorabil pentru cercetarea onomastică, ilustrând, în același timp, modul în care limbajul reflectă și conservă relații de putere.

APELATIVUL ȚIGAN ÎN SURSE ARHIVISTICE

Prima atestare certă a prezenței romilor la nord de Dunăre datează din 3 octombrie 1385 și este legată de un act de danie emis de către Dan I, voievod al Ungrovlahiei. Prin acest document, domnitorul face o amplă donație Mănăstirii Sfântul Antonie cel Mare de la Tismana, constând atât în bunuri materiale, cât și în venituri anuale: patru sute de găleți de grâu din județul Jaleșului, toți nucii din Dăbăcești (așezare de pe râul Jaleș), precum și, în fiecare an, zece burdufuri de brânză, zece cașcavaluri, zece pături, zece postavuri pentru îmbrăcăminte, zece postavuri pentru încălțăminte, alături de miere și ceară, în funcție de rodul anului. În același act, Dan I confirmă și întărește toate daniile anterioare primite de mănăstire

de la unchiul său, voievodul Vladislav, între care se numără satul Jidovștița cu Potocul, diverse venituri din pescării, terenuri și instalații economice, dar și patruzeci de sălașe de *ațigani*, menționate explicit în document (DRH I 1966, p. 20–22). În perioada cuprinsă între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, frecvența menționărilor crește semnificativ, romii fiind consemnați atât în mod colectiv, cât și individual.

Pentru a înțelege evoluția etnonimului *țigan* de la apelativ etnic la patronim, este necesară o incursiune printre documentele istorice care reflectă statutul social, juridic și economic al acestei populații. Sunt surse care oferă o imagine complexă asupra modului în care țăganii, ca indivizi separați, dar și comunitățile de țigani erau percepute și încadrate în structurile societății (pre)moderne, contribuind la conturarea contextului în care acest termen a putut suferi un asemenea proces de transformare. Am apelat, în acest sens, la colecția de documente *DRH B. Țara Românească*, care reunește un număr mare de izvoare esențiale pentru istoria spațiului românesc – hrisoave domnești, zapisuri de vânzare-cumpărare, acte ecleziastice etc. Informațiile extrase de aici, privind condițiile de viață ale țăganilor, raporturile de proprietate, mobilitatea și organizarea lor în comunități distincte, denumite „sălașe”¹⁷, oferă cadrul necesar pentru analiza antroponimică.

În Evul Mediu, statutul juridic al țăganilor era, așadar, unul de șerbie¹⁸, aceștia fiind considerați parte din averea proprietarului lor. În funcție de categoria din care făceau parte – *boierești*, *domnești* sau *mănăstirești* – romii puteau fi vânduți, schimbați sau donați, asemenea terenurilor, vitelor ori altor bunuri¹⁹ patrimoniale. Relația de dependență nu se limita doar la persoana în sine, ci se extindea și asupra urmașilor ei, care rămăneau în proprietatea aceluiași stăpân sau puteau fi transferați împreună cu moșiile sau bunurile deținute de către acesta.

Exemplificăm în cele ce urmează câteva situații în care țăganii apar ca obiect al unor acte juridice și economice – fiind vânduți, schimbați, oferiți ca zălog, dăruiți mănăstirilor sau persoanelor particulare. Aceste practici reflectă statutul lor de bunuri²⁰ mobile în ordinea socială și juridică a vremii:

¹⁷ Acestea puteau fi donate cu totul: [...] *De aceea a binevoit domnia mea [Io Alexandru, domn a toată țara Ungrovlahiei – n.n.] să înnoiesc acest hrisov [...] și am dăruit sfintei mănăstiri [...], care este mănăstirea de la Cozia, ca să-i fie satele anume: Călimănești și Jibea și Brodățeani, Seaca și Bogdănești [...]. Încă și 300 de țigani, să fie acele sălașe pentru nevoile mănăstirii, să le dea dajdie și să slujească mănăstirii* (DRH I 1966, doc. nr. 117, 25 iunie 1436, Târgoviște, p. 139).

¹⁸ „A fi «țiganul» cuiva sau a dărui un «tătar» era echivalent cu a fi rob, adică a dispune de o persoană ca de un lucru...” (Mircea 2000, p. 63). Legislația secolului al XVIII-lea întărește această echivalență semantică între țigan și rob, mai ales în situații care privesc căsătoriile mixte: „Moldoveanul ce va lua țăgancă, rămâne și el țigan, cum și femeia româncă moldoveancă, ce va merge după țigan va rămâne și ea țăgancă” (Potra 1939, p. 79).

¹⁹ Puteau fi lăsați chiar moștenire, de obicei odată cu moșiile: *Adecă eu, Arsenie căpitan, dau și las această scrisoare a mea, fiindu în totă firea mea, neluit de boală, nimic, tocmitu-me-am toate lucrurile singur, cu limba mea, să știe cui ce am lăsat. [...] Și atunci las și dau moșiia ce e mai sus-zisă și rumâni, țigani, toate nepotu-meu, lui Stroe, fecior frăține-mieu lui Stepan, să le fie și să le stăpânească cu pace [...]* (DRH XXXVII 2006, doc. nr. 305, 10 octombrie 1652, p. 277–280).

²⁰ Foarte rar, țăganii apar și în postura de martori în diverse acte juridice, semn că, în unele contexte, mărturia lor era considerată relevantă în fața autorităților, chiar dacă statutul lor social era

– **Vânduți:**

Adecă eu, Lupul, feciorul Necolii ot Cătun, scris-am zăpisul nostru să fii de mare credință la mâna jupan Ghiormeii vel ban Cralevschi, cum să se știe că i-am vândut o fată de țigan de 10 ani, anume [...], fata Todorii țigancii, dereptu ughi 14 (DRH XXXII 2001, p. 225, doc. nr. 208/20 iulie 1647).

– **Schimbați.** Schimbul se face între proprietari:a) **țigan pentru țigan:**

Adecă eu, Antonie ot Rătești, scris-am acesta al meu zăpis să fie de mare credință la mâna jupânei Cherei și a fiu-său, lu Todoran [...], cum să se știe că i-am dat o țigancă, anume Neacșa și dumneaiei mi-au dat o fată de țigan, anume Stana. Și pentru că au fostu fata mai mică, iar dumneaiei mi-au mai dat și ughi 3 adaos (DRH XXX 1998, p. 355, doc. nr. 322/2 noiembrie 1645).

b) **țigani pentru rumân(i):**

Adecă eu, Mihaiu, [...], scriu și mărturisesc cu acesta al meu zăpis [...], cum să se știe că eu am fost rumân sfintei mitropolii den sat den Sârbi. [...] Deci, cându au fost acum în zilele mării sale, domnu nostru Io Mateiu Basarab voievod, iar eu am căzut la sfenția lui cu multă rugăciune de ș-au făcut sfenția lui pomeană de m-au slobozit de rumânie, de am dat la sfânta mitropolie 1 țigancă, cap pentru cap [...]. Iar eu am dat [...] țigancă la mănăstire, [...], de am plătit schimbul, ca să fie sfintii mitropolii Anca țiganca de moșie ohabnică și să fiu și eu un om slobod de cătră sfânta mitropolie de acum înainte (DRH XXXVII 2006, p. 8, doc. nr. 8/9 ianuarie, 1652).

c) **schimb de țigani între mănăstiri:**

Adecă eu Averchie, egumenul de la sfânta mănăstire de la Ciolanul și cu Gavriil călugărul, [...], împreună cu popa Jipa și cu Dragomir [...] scris-am acesta zăpis al nostru, ca să fie de mare credință la mâna părintelui episcopului, [...], cum să se știe că am făcut noi schimbu cu svinția lui, di am dat pre Stan țiganul să fie țiganu de moșie al sfintii episcopie. Iar părintele episcopul ne-au dat pentru Stan țiganul 2 țigance, anume: Dobra și cu fiu-sa, Stana, iar pintru altă țigancă, iar a noastră, cari o au fost luată de ficiorul lu Marin țiganul, anume Stana, iar am făcut schimbu cu sfinția lui de ne-au dat noao în locul Stanii țigancii altă țigancă, anume Floare [...] (DRH XXXVIII 2009, p. 53–54, doc. nr. 47/18 februarie 1653).

– **Țigani puși zălog:**

Adecă eu, Dima logofăt ot Miere, scriu și mărturisesc cu acesta al meu zăpis ca să fie de mare credință la mâna lui Pana peharnic ot Căpreni cum să se știe că i-am pus zălog 2 țigani, anume: Farcaș i snă ego, Vladul, pentru că mi-au vândut mie soacră-sa, Despa, jupâneasa Albului cupeț 2 țigance, anume: Paraschiva și cu o fată a ei [...] (DRH XXX 1998, p. 175–176, doc. nr. 134/1 mai 1645).

unul marginal: [...] Și mărturii fost-au la această tocmeală mulți oameni buni, anume: Mihail i Stroe i popa Stănimir i popa Vâlcul i Gonțu țigan [...] (DRH XXX 1998 doc. nr. 267, 1 septembrie 1645 – 1 august 1646, p. 318).

– **Țigani oferiți pentru pomana stăpânului:**

Scris-am eu, jupâneasa Ivana al meu zapis ca să fie de mare credință la sfânta mănăstire, La Brâncoveni, pântru că i-am datu pre Dumitru țiganul, ficiorul lui Cernei să fie al mănăstirei moșie stătătoare ohabnică, că am vândut pre Cernei cu ceia ficiori. Iar acela au fost preste Dunere, ci nu l-am vândut, ci-l dăruiasc la mănăstire pântru pomana mea [...] (DRH XXX 1998, p. 251, doc. nr. 208/2 iulie 1645).

– **Țigani oferiți ca dar de nuntă:**

Și iar au fost mănăstirea datoare domni<i> mele o țigancă den Brâncoveni [...]. Deci, ca pentru să nu se spargă sălașul, dat-au mănăstirea pentru Paraschiva țiganca o fată de țigan, anume Nana. Într-aceea, domnia mea am dat pre Nana țiganca Radului spatar, [...], că i-am fost făgăduit o țigancă la nuntă (DRH XXXII 2001, p. 43, doc. nr. 38/29 ianuarie 1647).

– **Înfrățire pe țigani:**

[...] cum să știe că au avut părinții noștri o tocmeală cu unchiu nostru, Ianachi, [...], de au fost pus părinții noștri toată moșie partea lor den Vlădeni, încă partea lu Stan Orbul și a lu Hadâr, de au dat unchiu nostru lu Ianachi dentr-aceste doua părți să ție el o parte. Iar unchiu nostru, Ianachi, el încă au fost niști țigani, de ai lui. Deci, el încă au pus toți țiganii lui la mijloc de au fost făcut frăție, de să ție părinții noștri den țiganii lui, iar jumătate, ca să fie frați și pre moșie și pre țigani (DRH XXXII 2001, p. 253–254, doc. nr. 234/30 august 1647).

Unii dintre romi nu erau doar simpli lucrători agricoli legați de moșiile stăpânilor, ci îndeplineau și diverse meserii. Documentele consemnează astfel de cazuri, menționând fierari, rudari, lăutari, căldărari, aurari, argintari etc. Alții erau specializați în meserii itinerante, călătorind dintr-un loc în altul pentru a-și oferi serviciile, așa cum se poate vedea în următorul exemplu:

Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod [...]. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului boier al domniei mele, jupan Dumitrașco stolnicul Filipescul, și fiului lui, Pană logofăt, și cu fiii lor, câți Dumnezeu le-a dat, ca să le fie un rumân, anume Ursu, cu toți fiii lui, [...], pentru că s-a vândut el rumân, de bunăvoia lui [...]. Și iar un rumân, Ghierghie Buzatul, cu toți fiii lui, [...]. Și iar un rumân, anume Stan meșter, cu fiii lui, [...]. Și iar un rumân, anume Neagul cu fiii lui [...] (– aceștia s-au vândut singuri rumâni) [...] 2 roate de moară, [...] un munte numit Mirila din județul Prahova [...] o livadă de fân [...] un răzor de vie [...], o pivniță de piatră [...]. Și iar să le fie un țigan, anume Drăgan, meșter de fier [...]. Și iar să le fie un țigan, anume Stanciul Godoi guslar [cântăreț popular care interpreta balade epice acompaniindu-se la un instrument cu coarde, n.n.] și Marin guslar și o fată de țigan, anume Neacșa [...] (DRH XXXVIII 2009, p. 69–70, doc. nr. 55/22 februarie 1653).

Chiar și după dezrobire, condiția romilor a rămas una precară. Deși unii au fost împroprietăriți (vătrașii) și s-au stabilit în proximitatea²¹ satelor, practicând

²¹ Lucru care are legătură cu faptul că „trebuiau să fie lesne identificați și contactați, lesne găsiți pentru a primi comanda socială, să fie alături de cei ale căror pământuri le munceau, de propriile bucăți de pământ sau de clienții ce le comandau unelte, atelaje sau utilaje” (Burtea 2002, p. 136–137).

meșteșuguri precum fierăria, potcovăria, lăutăria, lingurăria sau căldărăria, percepția majoritară a continuat să îi plaseze în afara centrului social, atât ca aspect fizic, cât și simbolic, marginalizarea persistând în ciuda utilității lor economice.

ANTROPONIMUL ȚIGAN(U) ÎN SURSE ARHIVISTICE ȘI ÎN CATAGRAFII

Documentele de arhivă oferă informații despre statutul social și juridic al romilor în diferite epoci, dar consemnează, totodată, și primele atestări ale antroponimelor provenite din etnonimul *țigan*. În Moldova, numele apare înregistrat într-un document din anul 1437 (20 decembrie): **еще село на верхъ резинъ гдѣ циганъ сиди(т)** (DERS 1981, p. 243), iar în Țara Românească, în 1563 (24 septembrie): **покъпи ста(н)чю(л) в фд(л)чи ш(т) цига(н)** (*ibidem*).

După anul 1600, frecvența acestor mențiuni crește progresiv, atât în documente redactate în slavonă, cât și, tot mai des, în limba română, ceea ce facilitează identificarea și analiza antroponimelor. Trecerea la limba română în actele oficiale permite conservarea fidelă a formelor onomastice, apropiate de uzul cotidian. Cu toate că, în documentele de arhivă, apare și numele propriu *Țigan(u)*, în sursele istorice românești (secolele al XIV-lea – al XVIII-lea), termenul respectiv este utilizat în mare măsură cu valoare de apelativ, având o funcție dublă: 1. desemnarea etniei romilor și 2. marcarea statutului lor social inferior (robi). Această dublă încărcătură, etnică și marginalizantă, va influența parcursul ulterior al cuvântului. Prezentăm mai jos câteva exemple de antroponime care provin de la etnonimul *țigan*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea:

Țigan:

Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod [...]. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugilor domniei mele, Ion logofăt cu fratele său, Pătru din Cârstienești, din județul Mușcel și Pădureț și cu fiii lor, [...], ca să le fie lor ocină la Cârstienești [...]. Iar după aceea, a avut pără cu Poienăreii și a luat-o din mâna lor. După aceea, Cârstieneștii, anume: Barbul și Stan și Șerbu și din Poienărei, Martin și Badea și popa Țigan și diaconul Ion [...] au înfrățit pe Ion logofăt și pe fratele său cu voia lor a tuturor și s-au întocmit de buna lor voie pe jumătate de ocină... (DRH XXX 1998, p. 169–171, doc. nr. 128/25 aprilie, 1645).

Țiganul:

Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele acestor oameni, anume Utmeșe, fiul lui Stan Capugras și cu vărul său Vasilie, fiul popei Radul și lui Danciul, fiul lui Necula și lui Irimin, fiul lui Țiganul și lui Stanciul, fiul lui Ilie [...] (DRH XXX 1998, p. 158–159, doc. nr. 123/20 aprilie 1645).

Țigănaș:

Zde cletovŭii Radului Țigănaș, na ime: ot Gioroc, Chirică i Bogdan ot tam i Rădiboe ot Dobrești i Lupul ot Lăcusteni i Slava ot tam [...] ca să caute să jure Radul Țigănaș cu acești 12 megiași de cătră Iordache postelnic, sin Trufanda vistier, cum deca i-au dat Trufanda vistier bani să fie rumân [...] (DRH XXXII 2001, p. 135, doc. nr. 124/<30> aprilie 1647).

În continuarea documentelor din DRH, este esențială analiza catagrafiilor (secolele al XVIII-lea – al XIX-lea). Dincolo de valoarea de inventar, ele reflectă modul în care apartenența etnică a fost încorporată în structurile juridice și onomastice ale epocii, devenind un marker identitar transmisibil și relativ fix. Între acestea, Catagrafia Romanișului (Barbu, Comănescu 2022–2024) constituie o sursă deosebit de valoroasă, întrucât reflectă realitățile unei regiuni situate la intersecția unor influențe administrative diverse (otomană, fanariotă și austriacă), context care a favorizat atât consolidarea structurilor administrative, cât și procesul de stabilizare și fixare a numelor.

Informația cuprinsă în catagrafie, ni-l arată pe *țigan*, atașat prenumelui, ca în exemple de genul *Costea țigan*, *Ion țigan*, *Mitru țiganu* etc., în care funcția termenului este aceea de apelativ denominativ. În documentele de arhivă, apelativele care se referă la etnii au fost scrise, de obicei, cu literă mică, fapt care îngreunează mult misiunea celor care editează astfel de izvoare, de a stabili ce rol îndeplineau ele: determinant lexical sau nume propriu. Un element important în realizarea departajării²² l-a constituit articolul hotărât, și anume prezența acestuia în cazul antroponimelor: *Preda Țiganu*, *Gheorghe Țiganu*, *Oprea Țiganu* etc. și absența lui în cazul apelativelor denominative²³: *Voicu sin Mitroi, țigan*; *Dumitru sin Dinu, țigan*; *Voicu sin Drăgan, țigan* etc. În cele trei volume ale sursei citate, ajută la identificarea rolului fiecărui cuvânt și modul în care a fost organizat materialul, pe coloane: prima dintre ele a fost rezervată numelui persoanelor, în următoarea se specifică neamul, adică etnia, iar, în cea de-a treia, starea civilă (celelalte rubrici nu fac obiectul temei noastre). Astfel, dacă termenul care denumește etnia apare menționat în prima secțiune, atunci funcția sa este aceea de supranume/antroponim, în timp ce, poziționarea în cea de-a doua îl menține la nivelul lexicului comun, în postura de element²⁴ suplimentar în stabilirea identității.

Frecvența²⁵ apariției etnonimului *țigan*, precum și stabilizarea sa ca marcă de identificare pregătesc treptat terenul pentru transformarea în antroponim. Dinamica este asemănătoare cu cea observabilă în cazul altor minorități etnice, unde identificatorii

²² Pe lângă scrierea cu majusculă.

²³ Vezi și Butnaru 2019, p. 27.

²⁴ Element care avea potențialul de a genera o poreclă sau un supranume și, ulterior, un nume de familie, în situațiile în care persoana nu dispunea de un patronim stabil.

²⁵ Analiza datelor indică faptul că populația de etnie romă constituie una dintre cele mai importante minorități etnice din regiune, atât din punct de vedere numeric, cât și ca răspândire teritorială. Prezența ei într-un număr mare de localități, dispersată pe o arie geografică extinsă, reflectă un grad semnificativ de integrare în structura demografică locală.

sociali devin, prin forța obiceiului sau prin constrângere instituțională, componente ale numelui oficial. Odată cu trecerea timpului, apelativul etnic *țigan* apare tot mai des ca parte a unui nume transmis din generație în generație, devenind o componentă stabilă a numelui de familie. Această evoluție reflectă procesul prin care termenul a fost oficializat în acte, pentru a diferenția mai clar familiile în cadrul comunității.

Etnonimul *țigan* apare în Catagrafia Romaniștilor²⁶ în mai multe ipostaze, reflectând atât poziția socială a romilor, cât și modul în care identitatea acestora era percepută și consemnată la vremea respectivă. Termenul este atestat ca apelativ etnic, ca nume propriu, dar și ca indicator al apartenenței etnice în structuri în care formula denominativă era deja completă (prenume + nume de familie). În cele ce urmează, aceste ipostaze vor fi ilustrate în mod concret.

1. *Apelativ etnic.*

1.1. Termenul însoțește un prenume în structuri denominative simple, de tipul *Dumitrașcu, țigan* (Leu)²⁷, *Stancu, țigan* (Greci), *Stanca, țișanca* (Popânzăleștii de Sus) etc.;

1.2. Cu aceeași funcție de identificare etnică, termenul apare și în structuri denominative compuse, care combină prenumele cu elemente de filiație sau de relație familială, uneori însoțite de indicarea ocupației. Se disting mai multe tipare:

1.2.1. prenume + *sin* X + etnonim: *Ilie sin Giurea țigan, fierar* (Cătunul Bojului), *Neagoe sin Dincă, țigan* (Dobroteștii), *Neagoe sin Radu, țigan* (Coșovenii de Sus), *Nicolae sin Mitru, țigan* (Amărăștii de Jos), *Nicolae sin Marco, țigan* și *Gheorghe sin Marco, țigan* (Amărăștii de Sus), *Marin sin Neagoie, țigan*, *Stămatie sin Iancu, țigan*, *Radu sin Costandin, țigan*, *Stancu sin Crăciun, țigan* (Popânzăleștii de Jos), *Nicola sin Radu, țigan*, *Mărin sin Păun, țigan*, *Șarban sin Păun, țigan* (Ciocăneștii de Sus), *Radu sin Dumitru, țigan* (Boșotenii Diculescului) etc.;

1.2.2. prenume + *sin* X + etnonim articulat enclitic (funcționând ca supranume cu potențial antroponimic) + etnonim cu rol clasificator: *Mihai sin Radu țișanu, țigan* (Marotinu de Sus);

1.2.3. prenume + supranume de origine etnică (articulat enclitic) + structură de apartenență (*alu* X), urmat de indicatorul etnic cu funcție clasificatoare: *Gheorghe țișanu alu Belivacă, țigan*; *Nică țișanu alu Belivacă, țigan* (Popânzăleștii de Sus);

1.2.4. formule de identificare extinsă, prin relații de rudenie, în care etnonimul este integrat în desemnarea unui ascendent: *Maria, nepoată lui Nică țișanu* (Popânzăleștii de Sus) etc.

Această varietate structurală confirmă funcționarea stabilă a termenului ca element denominativ, iar frecvența și poziția sa în cadrul formulelor de identificare populară sugerează un proces de trecere de la simplu indicator etnic la supranume, cu potențial patronimic, integrat dreptat în sistemul antroponimic al epocii.

²⁶ Nu am întâlnit derivate ale antroponimului în catagrafia analizată. Am întâlnit însă câteva în Barbu, Osiac 2001: *Stan Țigănel* și *Părvu Țigănel*, în satul Gângiova.

²⁷ Am consemnat în paranteze localitățile în care au fost înregistrate numele.

2. Antroponim.

2.1. Apelativul etnic *țigan* ca patronim stabil. Acesta devine parte componentă fixă a numelui unei persoane, îndeplinind funcția de patronim: însoțește un prenume, este scris cu majusculă și apare în rubrica destinată numelui. Această situație indică oficializarea termenului în sistemul denominativ, utilizarea sa având rolul de a diferenția persoanele și familiile în cadrul comunității. Următoarele exemple ilustrează situația: *Avram Țiganu, țigan, Radu Țiganu, țigan* (Cămunul Bojului), *Dumitru Țiganu, țigan* (Strâmba), *Enciu Țiganu, țigan, Zanfîr Țiganu, țigan, Barbu Țiganu, țigan* (Viișoara Mică), *Gheorghe Țiganu, țigan, Pătru Țiganu, țigan* (Coșovenii de Sus), *Preda Țiganu, țigan, Vasile Țiganu, țigan* (Coșovenii de Jos), *Dumitru Țiganu, țigan mănăstiresc, Ion Țiganu, țigan boieresc* (Leu), *Radu Țiganu, țigan* (Celariu), *Dumitru Țiganu, țigan, Iene Țiganu, țigan* (Popânzăleștii de Jos), *Andrei Țiganu, țigan, Pârvu Țiganu, țigan* (Greci) etc.

2.2. Termenul apare în formule populare de denotație, în care fiul este identificat, de regulă, prin raportare la tată, ceea ce evidențiază procesul de transmitere a numelui de la o generație la alta, așa cum se poate observa din exemplele: *Anghel sin Ion Țiganu, țigan, Marco sin Oprea Țiganu, țigan, Dumitru sin Dinu Țiganu, țigan, Petco sin Dumitru Țiganu, țigan, Marin sin Oprea Țiganu, țigan* (Zvorsca), *Radu zet Gheorghe Țiganu, țigan* (Leu), *Dumitru sin Radu Țiganu* (Celariu), *Ivan sin Gheorghe Țiganu, țigan* (Amărăștii de Sus), *Dima sin Călin Țiganu, țigan, Florea sin Dobrică Țigan, țigan, Ion sin Paraschiv Țiganu, țigan* (Preajba).

2.3. Fixarea numelui ca antroponim ereditar. În unele situații, descendentul poartă deja numele tatălui ca patronim stabil, filiația fiind exprimată secundar, ceea ce indică o etapă avansată a procesului de fixare antroponimică: *Radu Țiganu sin Dumitru, țigan* (Viișoara Mică), *Mărin Țiganu sin Chirițoiu, țigan* (Viișoara Mare).

3. Apelativ care indică apartenența etnică a unor persoane deja identificate printr-o structură onomastică completă – prenume + nume de familie (de obicei, cu valoare nonetnică).

În aceste cazuri, etnonimul *țigan* funcționează ca un determinant suplimentar, menit să precizeze originea individului, fără a face parte din numele propriu. Rolul său este strict descriptiv, neavând potențialul de a se transforma, ulterior, în patronim. Îl întâlnim în:

3.1. Formule oficiale: *Ion Petcan, țigan* (Dobroteștii), *Neagoe Tăiatu, țigan, Barbu Buzneru, țigan, Costandin Chiolațu, țigan, Gligorie Arapu, țigan* (Popânzăleștii de Jos), *Radu Giurea, țigan* (Robăneștii de Sus), *Ion Turcu, țigan* (Greci) etc.;

3.2. Formule populare²⁸ de denotație: *Dincă sin Marin Jieanu, țigan* (Zvorsca), *Ștefan sin Mărin Chirițoiu, țigan* (Viișoara Mare), *Ion sin Costandin Buzneru, țigan, Ilie sin Mihai Strâmbu, țigan* (Popânzăleștii de Jos), *Ion zet Ion*

²⁸ Formulele de denotație care folosesc termenii *sin* și *zet* aparțin limbajului administrativ al epocii (influențat de limba slavonă). În exemplele prezentate, *sin* este echivalentul românescului „fiu al lui...”, iar *zet* corespunde sintagmei „ginere al lui...”. Aceste structuri erau utilizate în documentele oficiale (recensăminte, condici, acte de proprietate) pentru a stabili cu exactitate filiația și legăturile de rudenie în cadrul comunității.

Petcana, țigan, Voico zet Ion Petcan, țigan (Dobrotești), Stanciu sin Radu Zguia, țigan (Golfinu), Nicu sin Mihai Bârnoiu, țigan (Marotinu de Jos), Dumitru sin Radu Bălșanu, țigan (Boșotești Diculescului), Stancu sin Radu Bețivu, țigan (Sohotești) etc.

Începând cu secolul al XIX-lea, sub influența politicilor de modernizare și reglementare a actelor de stare civilă, apelativele de tip ocupațional, etnic sau geografic încep să fie preluate și formalizate ca nume de familie. În acest context, *țigan* devine un nume transmis ereditar. Conversia semantică și funcțională – din apelativ cu sens etnic și social în nume propriu – evidențiază capacitatea limbajului administrativ de a impune categorii și de a perpetua ierarhii. Astfel, antroponimia devine o oglindă fidelă a relațiilor dintre instituție și individ, dintre identitate impusă și identitate asumată. De asemenea, arată că, în antroponimie și în toponimie²⁹, statutul social nu reprezintă un obstacol în fixarea denumirilor.

Există situații în care antroponimul *Țigan(u)* nu reflectă direct apartenența etnică a purtătorului, ci rezultă dintr-un proces de onomasticizare a unei porecle, atribuite de comunitate pe baza unor trăsături exterioare, ocupaționale sau comportamentale percepute ca distinctive. Astfel, numele poate fi legat de culoarea mai închisă a pielii, de activități considerate specifice romilor (căldărărit, muzica lăutărească etc.) sau de stiluri vestimentare ori comportamente diferite de normele majoritarilor. În aceste cazuri, etnonimul a funcționat inițial ca o etichetă socială informală, adesea ironică, stigmatizantă sau pur descriptivă, care a fost ulterior fixată în uzul administrativ și în registrele de stare civilă ca nume de familie.

În consecință, nu toate ocurențele antroponimului *Țigan(u)* indică o origine romă adevărată, ci uneori reflectă mecanismele de atribuire externă a identității. Astfel de procese de nominalizare exogenă, prezente în onomastica istorică, au dus la apariția unor nume de familie care conservă mai mult percepții sociale sau stereotipuri locale decât o apartenență etnică reală. Aceasta sugerează că, odată integrat în registrele oficiale, numele *Țigan(u)* a fost supus unui proces de standardizare instituțională, prin care dimensiunea sa etnică ori depreciativă s-a estompat treptat, lăsând loc funcției de identificare formală.

ANTROPONIMUL ȚIGAN(U) ÎN SURSE CONTEMPORANE

Productivitatea lingvistică a acestui element lexical se reflectă și în varietatea formelor onomastice derivate sau compuse atestate astăzi³⁰ în spațiul românesc. Iorgu Iordan (1983, p. 469) consemna în *Dicționarul numelor de familie*

²⁹ Despre prezența antroponimului *Țigan(u)* în toponimie, vezi Burci 2017, p. 31–49.

³⁰ Numele reprezintă, în economia patronimelor românești, un antroponim cu frecvență redusă. Teodor Oancă (2018, p. 130) menționa că, în anul 1996, acest nume era purtat de 162 de persoane, fiind devansat de derivatul *Țigănescu*, care înregistra, la aceeași dată, o frecvență de 437 de purtători.

românești următoarele forme³¹, însoțite de explicații etimologice: *Țiganca* (forma feminină a numelui); *Țigancea* < *Țiganu* + sufixul *-cea*, cf. și bulgărescul *Tsigančev*; *Țiganceș* < *țigancă* și/sau *Țiganca* + suf. *-eș*; *Țiganea* < *Țiganu* + suf. *-ea*; *Țiganici* < *Țiganu* + suf. *-ici*; *Țiganiuc* < din limba ucraineană; *Țiganu* < *țigan*; *Țigănașu* < *țigănaș* (diminutiv); *Țigănașeanu* < toponimul *Țigănași* + sufixul toponimic *-eanu*; *Țigănescu* < *Țiganu* + suf. *-escu*; *Țigănilă* < *Țigan(u)* + suf. *-ilă*; *Țigănoiu* < *Țigan(u)* + suf. aug. *-oiu*; *Țigănuș(i)* < *Țigan* + suf. dim. *-uș(i)*. La rândul său, N. A. Constantinescu (1963, p. 397) menționa în *Dicționar onomastic românesc* că *țigan* nu este doar un etnonim utilizat ca nume de familie, ci și ca prenume (mai ales în cazul femeilor), precum și ca poreclă. Formele antroponimice consemnate sunt: *Țigan*, *Țegan*, *Țiganescu*, *Țigănaș*, *Țigănel*, *Țigănilă*, *Țigăneală*, *Țigănoiu*, *Țigănuș*. Din punct de vedere fonetic, aceste nume reflectă procese tipice onomasticii românești: sufixarea diminutivală (*-aș*, *-el*, *-ilă*, *-uș*), derivarea cu sufixe patronimice (*-escu*) sau augmentative (*-oiul*). Forma *Țegan* poate fi explicată prin variație dialectală sau locală, în care vocala *i* din prima silabă este înlocuită cu *e*.

Alte antroponime înregistrate sunt: *Țigănete* (*Țigan/țigan* + suf. *-ete*) (Burci 1996, p. 101), *Țigăneșteanu* (toponimul *Țigănești* + suf. *-eanu*) (Zăbavă 2010, p. 148), *Țigănia* (provine, cel mai probabil, dintr-un toponim sau apelativ colectiv desemnând o comunitate de romi sau o zonă locuită de aceștia), *Țigănuca* (*țigănuca*) (DERS 1981, p. 243).

Treptat, numele *Țigan(u)* a dobândit caracter transetnic și transconfesional: deși asociat inițial cu identitatea romă, a fost înregistrat și în rândul altor grupuri etnice, la început în special în comunități rurale sau periferice. Această răspândire se explică prin combinarea factorilor administrativi (fixarea poreclelor), sociali (identificarea prin ocupații specifice) și demografici (conviețuirea în așezări mixte sau lipsa altor repere onomastice disponibile).

Pe măsură ce standardizarea onomastică se extinde, unii purtători îl păstrează, alții îl modifică (prin derivare) sau îl abandonează. Așadar, uneori, denumirea a fost adaptată/înlocuită pentru a ascunde originea etnică, sub presiunea socială. Schimbările pot fi inițiative individuale sau intervenții administrative, mai ales în perioada interbelică și în primii ani ai regimului comunist. Derivate precum *Țigănescu* sau *Țigănaș* pot reflecta, pe lângă valoarea pe care o conferă afixele (primul exprimă filiația prin sufixare cu *-escu*, al doilea este un diminutiv cu sufixul *-aș*), și „neutralizarea” numelui inițial.

³¹ Patronime derivate din etnonimul *țigan* se regăsesc și în onomastica altor popoare, sub forme fonetice și morfologice adaptate fiecărei limbi și ușor de identificat în surse onomastice disponibile online. Câteva exemple – italiană: *Zingaro*, *Zingarelli*; spaniolă: *Gitano*, *Gitanes*; franceză: *Gitan*, *Gitane*; portugheză: *Cigano*; germană: *Zigeuner*, *Zigan*, *Ziganer*; rusă: *Цыганов* (*Țăganov*), *Цыганкин* (*Țăgankin*); ucraineană: *Циганюк* (*Țiganiuk*); poloneză: *Cygan*, *Cygański*; cehă, slovacă: *Cikán*, *Cigánek*; sârbă, croată, bulgară: *Циганов* (*Ciganov*), *Цигановић* (*Ciganović*); maghiară: *Cigány*, *Cigányi*; greacă: *Τσιγγάνος* (*Tsiganos*), albaneză: *Cigan*, *Cingari* etc.

Decizia de a păstra sau de a renunța la numele Țigan(u) reflectă mecanisme complexe: raportul între identitatea asumată și cea impusă. Pentru unii purtători, menținerea numelui reprezintă o formă de recuperare identitară, în ciuda marginalizării. Pentru alții, schimbarea numelui echivalează cu evitarea discriminării și integrarea în comunitate.

Evoluția numelui Țigan(u), din perioada premodernă până în prezent, reflectă persistența unui supranume cu valoare etnică și modul în care societatea românească a gestionat diferența culturală și etnică în plan administrativ, identitar și simbolic. Transformarea lui (istorică și semantică) surprinde și modul în care memoria onomastică a unei comunități poate constitui un indicator sensibil al relației dintre majoritate și minoritate, dintre impunere administrativă și asumare individuală.

ȚIGAN(U) ÎN RAPORT CU ALTE ANTROPONIME ETNICE, NEUTRALIZARE SEMANTICĂ ȘI ADAPTARE ONOMASTICĂ

Comparativ cu alte etnonime devenite antroponime, precum *Sârbu*, *Neamțu*, *Bulgaru*, *Turcu* etc., numele Țigan(u) prezintă o particularitate determinată de persistența îndelungată a conotațiilor sale sociale nefavorabile în mentalul colectiv. În timp ce, în cazul altor antroponime de origine etnică, sensul inițial, etnic, geografic sau confesional, s-a estompat relativ rapid, fiind adesea neutralizat sau chiar reinterpretat pozitiv, termenul Țigan a continuat să funcționeze ca marcator al alterității și al marginalității sociale.

Această diferență de parcurs semantic a influențat direct integrarea numelui în sistemul onomastic standardizat. Dacă antroponime precum *Sârbu* sau *Neamțu* au fost asimilate fără dificultăți majore și au dobândit stabilitate ereditară, Țigan(u) a cunoscut un proces de neutralizare semantică lent, fragmentar și inegal, variabil în funcție de contextul regional, social și istoric. În unele cazuri, încărcătura negativă a numelui a determinat modificarea, adaptarea fonetică sau chiar abandonarea sa, în special după emanciparea juridică a purtătorilor și odată cu modernizarea administrației și a registrelor de stare civilă.

Totuși, acest parcurs nu a fost unul uniform. În mod paradoxal, tocmai stigmatul asociat numelui a favorizat, în anumite situații, o asumare identitară conștientă a antroponimului, mai ales în cadrul comunităților rome. Păstrarea numelui Țigan(u) poate fi interpretată ca rezultat al constrângerilor administrative, dar și ca o formă de rezistență simbolică și de afirmare a continuității familiale și comunitare.

CONCLUZII

Cazul numelui Țigan(u) arată modul în care antroponimia funcționează – ca spațiu de intersecție între limbaj, putere și identitate. Compararea sa cu alte antroponime de origine etnică evidențiază diferențe structurale de percepție socială și demonstrează că procesele de neutralizare semantică nu sunt automate, ci condiționate de raporturile istorice dintre majoritate și alteritate.

În perioada premodernă, numele avea preponderent o funcție descriptivă, exprimând apartenența etnică, poziția socială (rob) sau o ocupație specifică. Spre finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, el devine tot mai frecvent antroponim transmis ereditar, proces în care semnificația sa originară se estompează treptat, cel puțin în percepția unora dintre purtători.

Astăzi, numele *Țigan(u)* are sensuri diferite, în funcție de context și de experiența purtătorilor. Pentru unii, el rămâne legat de discriminare; pentru alții, este o etichetă neutră sau chiar un semn de asumare și mândrie identitară. Faptul că antroponimul este purtat și de persoane care nu se identifică etnic cu romii arată un fenomen de transetnicitate: numele se desprinde de originea sa și funcționează ca un simplu marker nominal. În unele cazuri el este perceput, după cum spuneam, ca o simplă moștenire istorică, fără încărcătura negativă inițială, în altele poate provoca tensiuni și neclarități identitare.

Numele *Țigan(u)* arată modul în care limbajul reflectă schimbările din spațiul public și cum se leagă de procesele de incluziune sau excludere socială. Cercetarea noastră a evidențiat faptul că numele au o putere simbolică și păstrează urme ale istoriei, iar, în contextul actual, marcat de discuții despre identitate, discriminare și memorie colectivă, analiza lor oferă o perspectivă utilă pentru a înțelege legătura dintre trecut și prezent.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Achim 1998 = Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
 Achim, Achim 2010 = Achim Venera, Achim Viorel (coord.), *Minoritățile etnice în România în secolul al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române, 2010.
 Asséo 1994 = Henriette Asséo, *Les Tsiganes. Une destinée européenne*, Paris, Éditions Gallimard, 1994.
 Bárány 2002 = Zoltán Bárány, *The East European Gypsies: Regime Change, Marginality and Ethnopolitics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
 Barbu, Comănescu 2022–2024 = Paul-Emanoil Barbu, Mirela Comănescu, *Catagrafia din 1838 a județului Romanați*. Volumul I. *Plasa Câmpului*, București, Editura Academiei Române, 2022; Volumul 2. *Plasa Mijlocului*, Craiova, Editura Alma, 2023; Volumul 3. *Plasa Oltului*, Craiova, Editura Alma, 2024.
 Barbu, Osiac 2001 = Paul-Emanoil Barbu, Vladimir Osiac, *Catagrafia județului Dolj din anul 1828*, Craiova, Editura Universitaria, 2001.
 Bataillard 1872 = Paul Bataillard, *Les derniers travaux relatifs aux Bohémiens dans l'Europe orientale*, Paris, Librairie A. Frank, 1872.
 Block 1936 = Martin Block, *Moeurs et coutumes des tziganes*, Paris, Éditions Payot, 1936.
 Boia 2011 = Lucian Boia, *Între înger și fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 2011.
 Bolocan 1981 = Gh. Bolocan, (redactor responsabil), *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374–1600* (DERS), București, Editura Academiei, 1981.
 Burci 1996 = Iustina Burci, *Rolul și răspândirea sufixului -ete în antroponimie*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), 1996, nr. 2, p. 99–105.

- Burci 2017 = Iustina Burci, *Minorități etnice în toponimia actuală din Oltenia și Muntenia: țiganii*, în Dragoș Vlad Topală (coord.), *Cercetări lingvistice. Omagiu Doamnei Profesoare Adriana Stoichițoiu Ichim*, Craiova, Editura Sitech, 2017, p. 31–49.
- Burtea 2002 = Vasile Burtea, *Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*, București, Lumina Lex, 2002.
- Butnaru 2019 = Butnaru Daniela, *Interferențe etnice și confesionale reflectate în antroponimie. Observații pe baza Catagrafilor Vistieriei Moldovei. Ținutul Suceava (1820)*, în Oliviu Felecan, Alina Bugheșiu (eds), *Name and Naming. Proceedings of the Fifth International Conference on Onomastics „Name and Naming”. Multiculturalism in Onomastics*, Baia Mare, September 2019, (ICONN 5), Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, p. 25–34.
- Cantemir 2003 = Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Ediția a III-a, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003.
- Chelcea 1944 = Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, București, Imprimeria Institutului Statistic, 1944.
- Cherata 1999 = Lucian Cherata, *Țiganii – istorie, specific, integrare socială*, Craiova, Editura Sibila, 1999.
- Cherata 2014 = Lucian Cherata, *Etimologia cuvintelor țigan și (r)rom*, în „Revista de lingvistică și cultură românească”, nr. 2, 2014, <https://limbaromana.org/revista/etimologia-cuvintelor-%c8%9bigan-%c8%99i-rom/>, accesat la 19.01.2026.
- Constantinescu 1963 = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963.
- Cossée 2010 = Clare Cossée, *L'impossible neutralité des sciences sociales face aux catégorisations militantes «Tsiganes», «Gens du voyage», «Roms» ou autres ethnonymes?*, Migrations Société 2010/2 N° 128, Éditions Centre d'Information et d'Etudes sur les Migrations Internationales, p. 159–176 (file:///C:/Users/iusti/Downloads/cossee-2010-limpossible-neutralite-des-sciences-sociales-face-aux-categorisations-militantes.pdf, accesat 27.01.2026).
- Dan 1892 = Dimitrie Dan, *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, Tipo- și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1892.
- DERS 1981 = vezi Bolocan 1981.
- DRH I 1966 = *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, Volumul I (1247–1500), întocmit de acad. Andrei Oțetea, acad. David Prodan (red. resp.), Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Francisc Pall, Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei, 1966.
- DRH XXX 1998 = *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. XXX, 1645, întocmit de Violeta Barbu, Marieta Chipere, Gheorghe Lazăr, București, Editura Academiei Române, 1998.
- DRH XXXII 2001 = *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. XXXII, 1647, întocmit de Violeta Barbu și Gheorghe Lazăr, București, Editura Academiei Române, 2001.
- DRH XXXVII 2006 = *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. XXXVII, 1652, întocmit de Violeta Barbu, Constantin Bălan, Florina Manuela Constantin, București, Editura Academiei Române, 2006.
- DRH XXXVIII 2009 = *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. XXXVIII, 1653, întocmit de Oana Răzescu, Marcel-Dumitru Ciucă, Florina Manuela Constantin, Andreea Iancu, București, Editura Academiei Române, 2009.
- Duminiță 2014 = Ion Duminiță, *Rromii/țiganii din Republica Moldova: o comunitate etnoculturală inedită în spațiul tradițional istoric carpato-danubiano-pontic*, în „Akademos”, 2014, nr. 3 (34), p. 138–146.
- Duminiță 2003 = Ion Duminiță, *Geneza etnonimului „Țigan” și endonimului „Rom”*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Interetnice”, Chișinău, 2003, vol. IV, p. 170–176.
- Felecan 2024 = Daiana Felecan, *Numele – act de limbaj*, în „Dacoromania”, serie nouă, XXIX, 2024, nr. 2, p. 199–207.
- Felecan 2011 = Oliviu Felecan, *Prenumele țigănești: între antroponime și nume de branduri*, în Oliviu Felecan (ed.), *Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică* (ediția I, Baia Mare, 19–21 septembrie 2011), Cluj-Napoca, Editura Mega, p. 57–68.

- Fowkes 2002 = Ben Fowkes, *Ethnicity and Ethnic Conflict in the post-Communist World*, Basingstoke, Hampshire and New York, Palgrave, 2002.
- Fraser 1998 = Angus Fraser, *Țigani: originile, migrația și prezența lor în Europa*, București, Editura Humanitas, 1998.
- Fraser 2010 = Angus Fraser, *Țigani: originile, migrația și prezența lor în Europa*, ediția a doua, București, Editura Humanitas, 2010.
- Gamella, Alfaro, Pérez Pérez 2014 = Juan F. Gamella, Antonio Gómez Alfaro, Juan Pérez Pérez, *Nominal Assimilation: The Ethnic and National Identities of the Gitanos or Calé of Spain as Shown by their Surnames in the 1783–1785 Census*, in „Names. A Journal of Onomastics”, 2014, 62 (3), p. 147–164.
- Geremek 1999 = Bronislaw Geremek, *Marginalul*, în Jaques le Goff (coord.), *Omul medieval*. Traducere de Ingrid Ilinca și Dragoș Cojocaru. Postfață de Alexandru-Florin Platon, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 317–343.
- Gheorghe 2015 = (vezi nota 8)
- Gheorghe, Acton 2001 = Nicolae Gheorghe, Thomas Acton, *Citizens of the World and Nowhere*, în Will Guy (ed.), *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*, Hertfordshire, University of Hertfordshire Press, 2001, p. 54–70.
- Gonța 2011 = Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*. Ediția a II-a, Iași, Editura Panfilius, 2011.
- Grellmann 1783 = Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann, *Die Zigeuner. Ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung. Sitten und Schicksale dieses Volks in Europa nebst ihrem Ursprunge*, Leipzig, 1783.
- Grigore 2002 = Delia Grigore, *Rromii – 1000 de ani în Europa*, în „Aven Amentza”, Publicație de cultură și atitudine civică a rromilor din România, București, 2002, nr. 19–20.
- Grigore 2007 = Delia Grigore, *De ce rrom și nu țigan*, în „Cotidianul”, 10 noiembrie 2007, http://old.cotidianul.ro/paula_seling-35405.html, accesat la 31.01.2026.
- Hancock 1994 = Ian Hancock, *Les Familles roms d'Europe de l'Est*, Paris, IDEF, 1994.
- Horváth, Nastasă 2012 = István Horváth, Lucian Nastasă (eds), *Rom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2012.
- Ionescu 2001 = Vasile Ionescu, *Rromii: cetățenie și identitate socială în România*, în „Aven Amentza”. Publicație de cultură și atitudine civică a rromilor din România, 2001, nr. 16–17.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicționarul numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Iorga 1930 = Nicolae Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, vol. 1: avec une préface contenant l'histoire du droit coutumier roumain, Paris – Bucarest [s.e.], 1930.
- Kenrick 1998 = Donald Kenrick, *Rromii: din India la Mediterana. Migrația rromilor*. Traducere din limba engleză de Laura Lotreanu, București, Editura Alternative, 1998.
- Kenrick 2007 = Donald Kenrick, *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*, Second Edition, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, UK, The Scarecrow Press, Inc., 2007.
- Kogălniceanu 1900 = Mihail Kogălniceanu, *Schițe despre țigani*. Traducere Gh. Ghibănescu, Iași, Tipografia „Dacia”, P. Iliescu & D. Grossu, 1900.
- Lecca 1898 = Octav Lecca, *Istoria Țiganilor*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1898.
- Leland 1882 = Charles G. Leland, *The Gypsies*, Boston, Houghton, Mifflin and Company, Cambridge, The Riverside Press, 1882.
- Liégeois 1985 = Jean-Pierre Liégeois, *Tsiganes et Voyageurs. Données socio-culturelles. Données socio-politiques*, Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1985.
- Mayall 2004 = David Mayall, *Gypsy Identities: 1500–2000. From Egyptians and Moon-men to the Ethnic Romany*, London, Routledge, 2004.
- Manole 2012 = Florin Manole, *Țigan-rom. Perspective istorice comparative*, în Horváth, Nastasă 2012, p. 141–150.

- Matei 2012 = Petre Matei, *Romi sau țigani? Etonimele – istoria unei neînțelegeri*, în Horváth, Nastasă 2012, p. 13–73.
- Mircea 2000 = Radu Mircea, *Termenii rob, șerb și holop în documentele slave și române*, în Vasile Ionescu (coordonator), *Robia Țiganilor în țările române. Moldova. Romii din România – studii și documente istorice*, București, Editura Centrului Romilor pentru Politici Publice „Aven amentza”, p. 61–74.
- Nastasă 2012 = Lucian Nastasă, *Convergențe și disparități în definirea unei identități etnoculturale. Denominație și imagistică în epoca emancipării (secolul XIX)*, în Horváth, Nastasă 2012, p. 91–107.
- Nastasă, Varga 2001 = Lucian Nastasă și Andrea Varga (eds.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2001.
- Negoi 2025 = Ioan Valentin Negoi, *Istoria nespusă a romilor din România de la cea mai lungă perioadă de sclavie din Europa la Holocaust*. Cu ilustrații ale pictorului Ionuț Cristea. Prefață de Theodor Paleologu, București, Editura Hyperliteratura, 2025.
- Oancă 1996 = Teodor Oancă, *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1996.
- Oancă 2018 = Teodor Oancă, *Contribuții onomastice*, Craiova, Editura Grafix, 2018.
- Olaru 2013 = Maria Olaru, *Între trecut și viitor: legende care au marcat imaginea rromilor*. <https://www.descopera.ro/cultura/10562795-intre-trecut-si-viitor-legende-care-au-marcata-imaginea-rromilor>, accesat la 21.07.2025
- Paspati 1870 = Alexandre G. Paspati, *Études sur les Tchighianés, ou Bohémiens de l'Empire Ottoman*, Constantinople, Imprimerie Antoine Koroméla, 1870.
- Petcuț 2009 = Petre Petcuț, *Istoria rromilor. Documente*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2009.
- Petcuț 2015 = Petre Petcuț, *Rromii. Sclavie și libertate. Constituirea și emanciparea unei noi categorii etnice și sociale la nord de Dunăre. 1370–1914*, București, Centrul Național de Cultură a Romilor, 2015.
- Pitard 1932 = Eugène Pitard, *Les Tziganes ou Bohémiens. Recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans*, Genève, Société Générale d'Imprimerie, 1932.
- Potra 1939 = George Potra, *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, București, Fundația Regele Carol I, 1939.
- Rostas 2012 = Iulius Rostas, *Identitatea romani. Discurs, organizare și proiect politic*, în Horváth, Nastasă 2012, p. 199–230.
- Samarian 1932 = P. G. Samarian, *Din epidemiologia trecutului românesc. Ciurma*, București, Institutul de Arte Grafice E. Marvan, 1932.
- Sandu 2005 = M. Sandu, *Romii din România: Repere prin istorie*, București, Editura Vanemonde, 2005.
- Sandu 2014 = Ion Sandu, *Istoria tragică a rromilor*, în Gheorghe Sarău, Ion Sandu, Ionel Cordovan, Marius Căldăraru, Maria Koreck, Nicolae Iorga, *Rromanipen Educational*, București, Editura Vanemonde, 2014, p. 6–29.
- Sarău 1998 = Gh. Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, București, Editura Kriterion, 1998.
- Sarău 2010 = Gh. Sarău, *Bibliografia selectivă privind rromii (1990–2009)*, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, nr. 28, Cluj-Napoca, 2010.
- Scurtulencu 1959 = B. Th. Scurtulencu, *Situația juridico-economică a Țiganilor în Principatele Române*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Albina Românească”, 1959.
- Stătescu 1884 = Michail T. Stătescu, *Încercări asupra originii Țiganilor*, Craiova, Librar, Editor și Tipograf, Filip Lazăr, 1884.
- Șăineanu 1929 = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a VI-a, Editura „Scrisul Românesc”, 1929.

- Teiuș 1967 = Sabina Teiuș, *Despre conceptul de nume propriu în sfera onomasticii*, în „Limba română”, XVI, 1967, nr. 6, p. 513–516.
- Schwicker 1883 = I. H. Schwicker, *Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen*, Vienna, Verlag von Karl Prochaska, 1883.
- Sfikas, Williams 1999 = Thanasis D. Sfikas, Christopher Williams (eds.), *Ethnicity and nationalism in East Central Europe and the Balkans*, Ashgate, Brookfield, VT, 1999.
- Stătescu 1884 = Michail T. Stătescu, *Încercări asupra originii Țiganilor*, Craiova, Librar, Editor și Tipograf Filip Lazăr, 1884.
- Tamaș 2001 = Corneliu Tamaș, *Istoria Țiganilor din Țara Românească 1241–1856 – 600 de ani de atestare documentară*, București, Editura Oscar Print, 2001.
- Tissot 1883 = Victor Tissot, *Voyage au pays des Tziganes*, quinzième édition, Paris, E. Dentu Éditeur, 1883.
- Wilkinson 2004 = William Wilkinson, *Relațiile despre principatele Țării Românești și Moldovei*, în Paul Cernovodeanu (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801–1821), București, Editura Academiei Române, 2004, p. 609–658.
- Zamfir, Zamfir 1993 = Cătălin Zamfir, Elena Zamfir (coord.), *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, București, Editura Alternative, 1993.
- Zăbavă 2010 = Elena Camelia Zăbavă, *Structuri derivaționale în antroponimia din Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria, 2010.

Surse on-line

- <https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200918STO87401/discriminarea-romilor-in-ce-consta-si-cum-raspunde-ue>, accesat la 21.01.2026.
- <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/255081>, accesat la 21.01.2026.
- <https://www.scribd.com/document/380943598/bibliografii-rromi>, accesat la 28.01.2026.
- <https://www.scribd.com/document/702639339/bibliografie-romi>, accesat la 28.01.2026.

THE TRAJECTORY OF THE WORD ȚIGAN. AN ANALYSIS OF THE TRANSFORMATION OF AN (MARGINALIZING) ETHNONYM INTO A TRANS-ETHNICALLY USED SURNAME (Abstract)

The article examines the transformation of the appellation *țigan* ‘Gypsy’ from a socially marked ethnic label into an anthroponym, following the linguistic, social and administrative mechanisms that facilitated this integration. The approach, carried out from an anthroponymic and sociolinguistic perspective, is based on censuses and other historical sources and captures the stages of fixing the term as a personal name, both in Roma communities and among the majority population. The study highlights the tension between onomastic officialization and the persistence of social connotations, proposing a reflection on the relationship between name, identity and social memory.

Cuvinte-cheie: *etnonim, țigan, marginalizare, identitate socială, antroponimie, transetnicitate.*

Keywords: *ethnonym, țigan, marginalization, social identity, anthroponymy, trans-ethnicity.*

*Institutul de Cercetări Socio-Umane
„C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova
Calea Unirii, 68, cod 200345
Craiova, Dolj
iustinaburci@yahoo.com*